

Západočeská univerzita v Plzni

Pedagogická fakulta

Katedra ruského jazyka

Jan Zábrana jako překladatel ruské poezie

Bakalářská práce

Anastasija Alexandrovna Varantsová

Ruský jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: Mgr. Andrej Artemov, Ph.D.

Plzeň, 2024

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni dne .....

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce panu Mgr. Andreji Artemovovi, Ph.D., za cenné rady a konzultaci při tvorbě této bakalářské práce

ABSTRAKT

Bakalářská práce je věnována důležité osobnosti rusko-české literární historie, básníkovi a překladateli Janu Zábranovi. V práci se zabýváme jak pojmy teorie překladu, versologie tak životní dráze a díle Jana Zábrany. Zároveň je v práci stručně nastíněna historie rusko-českého překladatelství, představeni Zábranovi současníci a provedena analýza Zábranových překladů. Kromě toho práce obsahuje základní bibliografii překladů ruských děl po roce 1918, kdy v rámci bakalářské práce není možné zpracovat všechny překlady.

Klíčová slova: Jan Zábrana, překladatelství, ekvivalence, doslovný překlad, poezie, rým, verš, metrum.

ABSTRACT

The bachelor thesis is dedicated to an important personality of Russian-Czech literary history, the poet and translator Jan Zábrana. The thesis focuses on the notions of translation theory, versology and the life and work of Jan Zábrana. In addition, the thesis briefly outlines the history of Russian-Czech translation, introduces Zábrana's contemporaries and analyses Zábrana's translations. Besides, the thesis contains a main bibliography of translations of Russian works after 1918, as it is not possible to process all the translations in the framework of a bachelor's thesis.

Keywords: Jan Zábrana, translation, equivalence, literal translation, poetry, rhyme, verse, meter.

АННОТАЦИЯ

Бакалаврская работа посвящена важной личности русско-чешской литературной истории, поэту и переводчику Яну Забране. В работе рассматриваются понятия теории перевода, версологии, а также жизнь и творчество Яна Забраны. Кроме того, в ней кратко изложена история русско-чешского перевода, представлены переводчики-современники Яна Забраны и проанализированы его переводы. Помимо этого, работа содержит основную библиографию переводов русских произведений после 1918 года, так как в рамках бакалаврской работы невозможно рассмотреть все переводы.

Ключевые слова: Ян Забрана, перевод, эквивалентность, буквальный перевод, поэзия, рифма, стих, метрика.

Obsah

PODĚKOVÁNÍ	3
ABSTRAKT	4
ABSTRACT	4
АННОТАЦИЯ	4
ÚVOD	7
1. PŘEKLADATELSTVÍ A ZÁKLADNÍ POJMY TEORIE PŘEKladu	9
1.1. PŘEKLADATELSTVÍ	9
1.2. ZÁKLADNÍ POJMY TEORIE PŘEKladu	9
1.2.1. <i>TYPY PŘEKladŮ, VÝCHOZÍ A CÍLOVÝ JAZYK</i>	9
1.2.2. <i>PŘEKLADATELSKÉ POSTUPY</i>	10
1.2.3. <i>EKVIVALENCE</i>	11
1.2.3.1. <i>LEXIKÁLNÍ EKVIVALENCE</i>	12
1.2.3.2. <i>SÉMANTICKO-FUNKČNÍ EKVIVALENCE</i>	12
1.3. ETAPY PŘEKLADATELSKÉ PRÁCE	15
1.3.1. POCHOPENÍ PŘEDLOHY	15
1.3.2. INTERPRETACE PŘEDLOHY	16
1.3.3. PŘESTYLIZOVÁNÍ PŘEDLOHY	16
1.4. POJMY V POEZII A JEJICH VÝZNAM	17
1.4.1. VERSOLOGIE	17
2. ZÁJEM ČESKÝCH PŘEKLADATELŮ O RUSKOU LITERATURU PO ROCE 1918	23
2.1. STRUČNÝ PŘEHLED HISTORIE PŘEKLADATELSTVÍ Z RUŠTINY DO ČEŠTINY	23
2.2. SOUČASNÍCI JANA ZÁBRANY A PŘEKLÁDANÁ DÍLA PO ROCE 1918	25
2.2.1. BOHUMIL MATHESIUS (14. 7. 1888 - 2. 6. 1952)	25
2.2.2. LIBOR DVOŘÁK (06.06.1948)	26
2.2.3. MILAN HRALA (13.05.1931-13.7.2015)	26
2.2.4. OLGA MAŠKOVÁ (19.07.1925 - 29.08.1985)	27
2.2.5. MARIE MARČANOVÁ (03.10.1892 - 03.09.1979)	28
2.2.6. MILUŠE ZADRAŽILOVÁ (17. 11. 1937 - 30. 06. 2012)	28
3. VLASTNÍ TVORBA JANA ZÁBRANY A JEJÍ DOPAD NA PŘEKLADY RUSKÉ POEZIE	29
3.1. STRUČNÝ POPIS ŽIVOTNÍ DRÁHY JANA ZÁBRANY	29
3.2. VLASTNÍ TVORBA JANA ZÁBRANY	31
3.2.1. POEZIE	31
3.2.2. PRÓZA	32
3.3. JAN ZÁBRANA A PŘEKLADY RUSKÉ POEZIE	33
3.3.1. JAN ZÁBRANA A PŘEKLADY Z DÍLA SERGEJE JESENINA	33
3.3.2. JAN ZÁBRANA A PŘEKLADY Z DÍLA IVANA BUNINA	34
3.3.3. JAN ZÁBRANA A PŘEKLADY Z DÍLA ISAACA BABELA	34
3.3.4. JAN ZÁBRANA A PŘEKLADY Z DÍLA OSIPA MANDELŠTAMA	35
3.4. ZÁBRANŮV PŘEKLADATELSKÝ RUKOPIS A DALŠÍ PŘEKLADY RUSKÉ LITERATURY	35
4. ANALÝZA ZÁBRANOVÝCH PŘEKladŮ VYBRANÉ RUSKÉ POEZIE	37
4.1. <i>OSIP MANDELŠTAM – PETĚRBUŘSKÉ STROFY</i>	37
4.1.1. METRIKA A RYTMUS	38
4.1.2. LEXIKÁLNÍ STYLICKÁ ANALÝZA:	39
4.1.3. LITERÁRNĚ STYLICKÁ ANALÝZA	40
4.1.5. HODNOCENÍ	43
4.2. <i>SERGEJ JESENIN – PÍSEŇ O PSU</i>	44
4.2.1. METRIKA A RYTMUS	45
4.2.2. LEXIKÁLNĚ STYLICKÁ ANALÝZA	45
4.2.4. TYP PŘEKladU A PŘEKLADATELSKÉ POSTUPY VYUŽITÉ V BÁSNĚ	49
4.2.5. HODNOCENÍ	49
4.3. SHRUTÍ ANALÝZ	49
ZÁVĚR	51
PEZIOME	53
RESUME	54

SEZNAM LITERATURY	56
ELEKTRONICKÉ ZDROJE	57
SEZNAM TABULEK.....	58
SEZNAM PŘÍLOH	58

ÚVOD

V této bakalářské práci se zaměříme na překladatelskou činnost předního rusko-českého překladatele Jana Zábrany. Díky jeho práci mohou čeští čtenáři prozkoumat bohatství ruské literatury a uvědomit si její vliv na celosvětovou kulturu. Zábranova práce jako překladatele z ruštiny tak představuje významný příspěvek k literárnímu dědictví. Každý překladatel má vlastní, zcela jedinečný, překladatelský styl, který do jisté míry určuje kvalitu překladu a jeho kulturní hodnotu, která musí být zachována.

Konkrétními cíli práce je shromáždění a zpracování aktuální teoretické literatury k tématu překladu poezie se zvláštním zaměřením na ruskou poezii a její specifika, stručné představení života a díla Jana Zábrany s důrazem na jeho překladatelskou činnost a vztah k ruské literatuře a kultuře, shromáždění a analýza výběrové bibliografie překladů ruské poezie do češtiny, které provedl Jan Zábrana. Dále následuje podrobnější zkoumání několika reprezentativních příkladů poezie přeložené Zábranou. Pokoušíme se také o analýzu básníka překladatelského rukopisu a porovnání publikovaných verzí jeho překladů, popis a zhodnocení překladatelských postupů, které překladatel používal. Zkoumáme stylistické a další prvky, které využil v textech. Porovnáváme symboliku v originálních textech se symbolikou, kterou použil Jan Zábrana v jeho překladech.

Práce se skládá ze čtyř kapitol.

První kapitola se zaměřuje na základní pojmy teorie překladu, mezi nimiž uvádíme překladatelství, výchozí a cílový jazyk, kalk, ekvivalence apod. Zabývá se také ústředními pojmy z versologie. Tyto pojmy jsou stěžejní pro další kapitoly práce.

Druhá kapitola se zabývá zájmem českých překladatelů o ruskou literaturu po roce 1918. Popisujeme zde některé tendence ve vývoji rusko-českého překladatelství. Dále představujeme medailonky překladatelů-současníků Jana Zábrany.

Třetí kapitola se věnuje životu a dílu Jana Zábrany. Zde je zkoumána jak životní dráha literáta, tak jeho vztah k ruské kultuře a literatuře. Pokoušíme se také uchopit jeho vztah k vybraným ruským autorům.

Ve čtvrté kapitole se analyzuje Zábranův překlad dvou vybraných básní předních ruských autorů (Osipa Mandelštama a Sergeje Jesenina), kdy zkoumáme překladatelovy metody při převodu metriky a rytmu a všímáme si jeho tvůrčího přístupu k volbě vhodných jazykových prostředků.

Tato bakalářská práce je aktuální z několika důvodů. Za prvé, zájem o ruskou literaturu a kulturu má v České republice dlouhou tradici a stále trvá. Za druhé, i přes v současné době

napjatou politickou situaci, je důležité nezapomínat na velikány ruské literatury, které známe také díky neúnavné překladatelské práci Jana Zábrany. Za třetí, Jan Zábrana je inspirující osobností, která si zaslouží pozornost a uznání za svou mimořádnou tvorbu, která obohatila českou literaturu a kulturu.

1. Překladatelství a základní pojmy teorie překladu

Stěžejní pro tuto bakalářskou práci je shromáždění pojmů a jejich vysvětlení prostřednictvím krátkých definic. Tento souhrn teoretických východisek je pojat přehledně na základě dále zmíněných vědeckých prací. Souhrn není samoúčelný, ale slouží k praktické analýze poetických překladů Jana Zábrany. Analytická část je umístěna ve čtvrté kapitole. Uvedené definice jsou převážně z již vydaných renovovaných prací, věnovaných teorii překladu a versologii.

1.1. Překladatelství

Překladatelství je náročná disciplína, která má významný dopad na mezinárodní komunikaci a kulturní výměnu. Překladatelé se snaží zachovat význam a styl originálního textu, zatímco zároveň přizpůsobují jeho formu a obsah cílovému jazyku. Eva Maria Hrdinová a kol. definují překlad jako: „*Překlad či překládání bychom mohli v jednoduchosti charakterizovat jako proces, který je nutně spojen se schopností převádět informaci z jednoho kódu do druhého, řekněme tedy z jednoho do druhého jazyka. Jinými slovy, abychom byli schopni nějakou informaci překládat, musíme v dostatečné míře znát dva různé kódy, dva různé jazyky.*“¹ V současné době se překladatelství potýká s další výraznou vlnou technické revoluce. Kvůli technice se překladatelství vnímá dost zprofanovaně, jako něco jednoduchého. Nicméně stále zůstává pro technické prostředky méně zvládatelný umělecký překlad. Ten zůstává alespoň zatím jako výsada zkušených překladatelů.

1.2. Základní pojmy teorie překladu

Knittlová a kol. podrobně analyzují a systematizují typy překladů, které mají zásadní význam pro pochopení procesu překladu. Tato systematická analýza různých metod a přístupů k překladu poskytuje hlubší vhled do teoretických konceptů, které formují tuto oblast.

1.2.1. Typy překladů, výchozí a cílový jazyk

V této bakalářské práci budeme používat frekventované a již zažitě pojmy, a to pojmy výchozí a cílový jazyk. Výchozí jazyk je jazyk, ve kterém byl vytvořen originál díla. Cílový jazyk naopak představuje jazyk, do kterého má být text originálu přeložen (v ruské tradici se

---

¹ HRDINOVÁ, Eva Maria. *Překlad jako didaktický nástroj ve výuce cizích jazyků*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017., s. 10.

používá „язык оригинала“ и „язык перевода“)². Dále tyto již známé pojmy používáme ve zkratkách VJ a CJ.

Typů překladů je mnoho, mezi ty nejzákladnější patří doslovný překlad, interlineární překlad, volný překlad a komunikativní překlad.

Doslovným překladem se rozumí překlad, kdy je text přeložen bez ohledu na kolokace a další ustálené výrazy, bez ohledu na kontext. Text je tedy gramaticky správně, ale působí nepřirozeně z hlediska výběru slov.³

Za interlineární překlad považujeme překlad, který významně porušuje gramatická pravidla VJ a překládá jen slova a jejich významy pro lingvistické účely. Tento překlad může být srozumitelný a užitečný, pokud jsou si překládané jazyky podobné.⁴

Volný překlad představuje překlad, který se zcela liší od interlineárního a to tím, že význam textu VJ téměř nebere v úvahu. V důsledku toho text ztrácí jak význam, tak jeho estetickou hodnotu a bývá považován za nesprávný.⁵

A poslední, tedy komunikativní překlad se používá převážně v případě překladů pozdravů, přání, přísloví a dalších komunikačních forem.⁶

1.2.2. Překladatelské postupy

V teorii překladu se od 70. let 20. století, přičemž se v rámci různých škol diskutuje možnost stanovení či vyčlenění tzv. překladatelských postupů. V prostudované teoretické literatuře jsme našli sedm základních postupů, které navrhli Vinay a Darbelnet. Z našeho hlediska jsou tyto postupy rozděleny od nejjednoduššího po nejtěžší.

Dále se ve čtvrté kapitole zmíníme o některých překladatelských postupech, proto zde stručně uvedeme jejich definice.

Podle výkladu Dagmar Knittlové se jednotlivé překladatelské postupy vážou k nejdůležitějším aspektům lingvistiky (jako fonetika, morfologie, slovtvorba, lexikologie, syntax, stylistika). Například *transkripce a transliterace* souvisí s fonetikou a její realizací v grafickém systému jednotlivých jazyků. Dále *kalk* souvisí především se slovtvorbou a také

---

² *Теория перевода* [online]. [cit. 2024-03-15]. КОМИССАРОВ, Вилем Наумович.

Dostupné z:

<https://belpaese2000.narod.ru/Trad/Komissar/kom07.htm?ysclid=lui4sjhq1w26076913>

³ KNITTLOVÁ, Dagmar; GRÝGOVÁ, Bronislava a ZEHNALOVÁ, Jitka. *Překlad a překládání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2010., s. 17.

⁴ Tamtéž, s. 16.

⁵ Tamtéž.

⁶ Tamtéž.

tvorbou slovních spojení. Kalk je jedním z rozšířených způsobů převzetí cizího lexika. *Substituce* se uvádí jako další z překladatelských postupů a její podstata spočívá v nahrazení jednoho jazykového prostředku jiným, ekvivalentním. Často to obnáší záměnu jednoho slovního druhu jiným slovním druhem v textu překladu. Další uvedený překladatelský postup je *transpozice*. Transpozicí se rozumí nutné gramatické úpravy, které vyžaduje jazykovém systém CJ. Kromě uvedených překladatelských postupů lze vyčlenit *modulaci*, která souvisí spíše se sémantickými změnami, kdy jistý jev VJ se v CJ popíše s využitím změny hlediska mluvčího.⁷

Dagmar Knittlová ve své publikaci další postup pojmenovala jako *ekvivalenci v úzkém smyslu* s tím, že jak se sama zmiňuje se jedná o ne příliš vhodný termín. Tento postup se používá při potřebě vhodným způsobem nahradit expresivitu výrazu a takto spíše souvisí se stylistikou. Jedná se o zvláštní vnímání ekvivalence, která by měla popisovat expresivitu nejen v lexikálních prostředcích, ale také v idiomech a příslovích.⁸

Uvádíme zde ještě jeden důležitý překladatelský postup, kterým je *adaptace*, při které se může jednat o kulturní rozdíly. Adaptací se rozumí popsání situace v textu VJ jinou adekvátní situací, protože ve VJ může být popsána situace související s náboženskými, hospodářskými, ideologickými a dalšími zvyky a tradicemi.⁹

1.2.3. Ekvivalence

V jádru překladatelského umění stojí primární a zásadní úkol – překonávání mezikulturních bariér. Teoretici, kteří zkoumali překladatelství (Levý, Barchudarov, Nida a další), se již v polovině minulého století zabývali otázkou ekvivalence (ekvivalentnosti), která se stala jedním z ústředních pojmů teorie překladu.¹⁰

Ekvivalence zkoumá spojení mezi lexikálními jednotkami VJ a jejich významem i formou v CJ. V této bakalářské práci se především věnujeme překladu poezie, proto vztah mezi významem a formou lze sledovat z hlediska přednosti jednoho před druhým. Všimáme si, že při překládání poezie syntaktické vztahy může ovlivňovat metrika verše. Obecně syntaktický vztah není striktně metrický, ekvivalent nemusí být totožný s lexikální jednotkou.

---

⁷ Tamtéž.

⁸ Tamtéž.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ KNITTLOVÁ, Dagmar; GRYGOVÁ, Bronislava a ZEHNALOVÁ, Jitka. *Překlad a překládání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2010., s. 7.

Odborníci vymezují různé druhy ekvivalence. Mezi nejzákladnější lexikální a sémanticko-funkční. Lexikální se rozděluje na tři základní kategorie a sémanticko-funkční se rozděluje na pět kategorií. Všechny kategorie si představíme v následujících podkapitolách.

1.2.3.1. Lexikální ekvivalence

Lexikální ekvivalenci rozdělujeme na ekvivalenci jednoznačnou nebo úplnou, částečnou a nulovou.¹¹

O úplnou ekvivalenci se jedná, když pojmy ve VJ jsou významově identické s pojmy v CJ a lze je překládat přímo ekvivalentními lexikálními jednotkami. Tato kategorie ekvivalence je velmi ojedinelá, ne vždy lze najít ekvivalent, který by zcela vyhovoval účelu textu.

Částečná ekvivalence se uplatňuje, když mají lexikální jednotky podobný význam nebo jsou částečně zaměnitelné v určitých kontextech.¹²

Nulová ekvivalence spočívá v tom, že není možné najít v CJ žádný odpovídající prvek k určitému pojmu ve VJ a naopak. V tomto případě fakticky nedochází k ekvivalenci.¹³ A tak musí překladatel užít funkčního přístupu. I když není dosaženo formální shody, obsah informace zůstává zachován.¹⁴ Tato situace se často vyskytuje při překladu specifických termínů nebo konceptů a vyžaduje od překladatele kreativní a kompetentní přístup k zachování významu s ohledem na jazykové a kulturní rozdíly.

1.2.3.2. Sémanticko-funkční ekvivalence

Z našeho hlediska sémanticko-funkční ekvivalence představuje nejpřijatelnější formu ekvivalence.¹⁵ Tato ekvivalence se rozděluje do pěti kategorií.

První kategorií je jednoznačná ekvivalence, což představuje přesný překlad bez ztráty významu. Tato forma hraje klíčovou roli při udržení informační hodnoty textu během procesu překladu.

---

¹¹ ČERMÁK, František, BLATNÁ, Renata (ed.). *Manuál lexikografie*. Linguistica. Jinočany: H & H, 1995., s. 238

¹² Tamtéž.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ KNITTLOVÁ, Dagmar; GRYGOVÁ, Bronislava a ZEHNALOVÁ, Jitka. *Překlad a překládání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2010., s. 7.

¹⁵ ČERMÁK, František, BLATNÁ, Renata (ed.). *Manuál lexikografie*. Linguistica. Jinočany: H & H, 1995., s. 239.

Další kategorií je opis, který umožňuje překlad prostřednictvím alternativních slov nebo konstrukcí. Tento způsob překladu může být využitelný v případech, kdy není možné použít přímý překlad, ale je stále nezbytné udržet význam věty nebo textu.¹⁶

Zde se také používá termín částečná ekvivalence, která je další kategorií, popisující částečné nahrazení významu.¹⁷ Tento druh ekvivalence umožňuje určitou volnost ve výkladu, avšak zároveň může způsobit jistý stupeň nejasnosti.

Vázaný ekvivalent to je další kategorie, v rámci které se překladatel soustředí na udržení významu pouze v konkrétním kontextu. Tato forma ekvivalence klade důraz na zachování sémantiky ve specifických situacích nebo oblastech komunikace.¹⁸

Naopak, ekvivalent funkčně neparalelní představuje překlad s odlišnou funkčností, ale se zachováním významu. Tento druh ekvivalence může být využíván v případech, kdy struktura nebo role věty nemusí být v cílovém jazyce identická, ale význam zůstává nedotčený.¹⁹

1.2.3.3. Ekvivalence v poetickém překladu

Pro pochopení významu termínu ekvivalence v poetickém překladu je nezbytné si uvědomit charakteristiky verše a básnického textu jako celku. Verš se od prozaického textu často odlišuje, ačkoli hranice mezi nimi nejsou vždy jasné (velrybr, báseň v próze a další přechodné formy). Ekvivalence se vztahuje nejen k obsahu, ale také k celkové formě překladu. Jedná se o klíčový problém v oblasti překladatelství, který je interpretován různými způsoby.²⁰

Básnický text má charakteristické rysy, které ovlivňují jeho obsah i formu. Autorka uvádí: "*Srovnávání ekvivalence mezi textem originálu a translátu se vždy musí dít na úrovni celkového textu, v případě básnického textu celé básně, a kromě toho i na úrovni překladové jednotky textu, již je v prozaických textech překladová věta, v básnickém textu pak verš.*"²¹

Při překladu poezie nesmíme opomenout určitá specifika, která si tu nyní představíme. Prvním je specifikum lexikální. To znamená, že verš často obsahuje kratší slova a vykazuje

---

¹⁶ ČERMÁK, František, BLATNÁ, Renata (ed.). *Manuál lexikografie*. Linguistica. Jinočany: H & H, 1995., s. 239.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ Tamtéž., s. 240.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ KUFNEROVÁ, Zlata. *К современному состоянию теории поэтического перевода / On the present-day state of the theory of poetic translation* [online]. [cit. 2024-02-13] Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3045>.

²¹ Tamtéž.

větší podíl konkrétních významů. To ovlivňuje nejen významovou stránku, ale také stylistiku básně.

Dále mluvíme o metaforické nasycenosti.²² Verš je často bohatý na metafory a obrazné výrazy, které přispívají k jeho poetickému charakteru.

Překlad básnického textu musí zahrnovat nejen samotný obsah (sémantickou rovinu), ale také zachytit jeho styl (stylistickou rovinu) a vyzdvihnout účel a zamýšlenou reakci na čtenáře (pragmatickou rovinu). Je to náročný úkol, ale klíčový pro zachování poetického charakteru originálního textu.²³

V praxi jsou všechny tři složky důležité a jsou úzce propojeny a bez vzájemné interakce by výsledek nebyl úplný. Sémantická ekvivalence vyžaduje, aby překlad odpovídajícím způsobem reflektoval obsah básnického textu nebo básnických obrazů. Stylistická ekvivalence v překladu poezie odkazuje na schopnost zachovat formální charakteristiky původního básnického textu. To zahrnuje volbu a uspořádání lexikálních, morfologických a syntaktických prvků. Překlad by měl nejen zachovat obsah, ale i styl a rytmus původního básnického díla. Ekvivalence pragmatická zkoumá vliv překladu básnického díla na čtenáře, pro něhož je CJ mateřský, obdobně jako původní text ovlivňuje čtenáře, jehož rodným jazykem je VJ. "*Aby byl tedy překlad básnického díla celkově ekvivalentní originálu, aby adekvátně zprostředkoval vzájemnou souvislost obsahu i formy, je třeba, aby byl ekvivalentní sémanticky, stylisticky i pragmaticky*"²⁴ Dosažení ekvivalentnosti ve všech třech složkách je velice ojedinělé a náročné. Vždy nějaká složka převyšuje tu druhou a překladatelé musí často hledat vyvážené řešení situace.²⁵

V oblasti překladatelství se zkoumají různé metody a rozlišují se dva základní přístupy: formální korespondence a funkční ekvivalence.

Formální korespondence spočívá v tom, že překladatel klade důraz na zachování jazykového, básnického a kulturního kontextu VJ.²⁶

---

²² KUFNEROVÁ, Zlata. *K современному состоянию теории поэтического перевода / On the present-day state of the theory of poetic translation* [online]. [cit. 2024-02-13] Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3045>.

²³ Tamtéž.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ Tamtéž.

Funkční ekvivalence znamená, že překladatel věnuje pozornost jazykovému, básnickému a kulturnímu kontextu CJ.²⁷ Oba tyto přístupy jsou důležité v procesu překladu poezie.

V rámci problematiky překladu, zejména v případě toho básnického, se často objevuje otázka přeložitelnosti. *"Především je třeba poznamenat, že problém přeložitelnosti nesouvisí s rozdíly jazykových systémů jako takových, nýbrž s jejich konkrétní aplikací a návazností na obsah a formu, že je to v té nejobecnější rovině problém, zda lze či nelze zachovat jedinečnost básnické formy a obsahu při nutné výměně lingvistického materiálu."*²⁸

1.3. Etapy překladatelské práce

Jiří Levý ve své knize *Umění překladu* podrobně popisuje etapy překladatelského procesu. Ve svém textu zdůrazňuje tři základní kroky, z nichž první spočívá v důkladném čtení originálního textu, interpretaci předlohy a následném přestylizování předlohy. Do těchto základních etap můžeme v současné době zahrnout i v poslední době se vyvíjející práci s jazykovými korpusy, moderní prostředky využití elektronických slovníků, včetně výkladových. Zároveň můžeme na tyto etapy nahlédnout z hlediska technologického pokroku, čím dál tím častějšího používání internetových překladačů, umělé inteligence apod.

1.3.1. Pochopení předlohy

Dle Jiřího Levého stojí pochopení předlohy před několika úkoly. Má se za to, že tyto úkoly musí být splněny člověkem, protože pouze člověk dokáže zpracovat informace na vysoké úrovni, potřebné pro správné a kvalitní překlady. Autor tvrdí, že *"Dobrý překladatel musí být dobrý čtenář"*²⁹ a musí kompletně proniknout do smyslu díla. Překladatel stojí před několika klíčovými úkoly, které vyžadují nejen jazykovou kompetenci, ale také hluboké porozumění umělecké podstaty textu. Autor ve své publikaci uvádí několik úkolů, které jsou důležité pro vytvoření kvalitního překladu.

Prvním úkolem, který autor uvádí je filologické pochopení textu, což vyžaduje dlouhou a pečlivou přípravu. Překladatel musí proniknout do jazykových nuancí a kontextu, aby mohl dosáhnout co nejpřesnější interpretace původního díla.³⁰

---

²⁷ KUFNEROVÁ, Zlata. *K современному состоянию теории поэтического перевода / On the present-day state of the theory of poetic translation* [online]. [cit. 2024-02-13] Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3045>.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 4., upr. vyd. Praha: Apostrof, 2012., s. 53.

³⁰ Tamtéž.

Druhý úkol dle autora spočívá ve správném přečtení textu tak, aby byly co nejpřesněji předány jeho estetické kvality. V konečném důsledku je cílem překladu zachovat nejen obsah, ale i uměleckou podstatu původního textu.³¹

U třetího úkolu autor uvádí další důvody, proč by stroj nemohl nahradit člověka při překladu textů. Tento třetí úkol se stává klíčovým při překládání uměleckých textů. Je nutné nejen porozumět slovům, ale také celkovému záměru autora. To znamená věnovat pozornost postavám, jejich vztahům a prostředí děje. Překladatel nesmí být pouhým mechanickým strojem na překládání slov, nýbrž spíše umělcem, který se snaží pochopit a vyjádřit uměleckou podstatu textu.³²

1.3.2. Interpretace předlohy

Z našeho hlediska je interpretace nejdůležitější etapou překladu. Interpretací se rozumí porozumění textu, jeho analýza. Co se týče uměleckého překladu, musí být překladatel schopen analyzovat prostředí, kulturní aspekty, náladu díla a celkově zachytit podstatu textu VJ, zároveň musí umět všechny tyto aspekty co nejvěrněji převést do CJ.³³

V tomto případě není možné užití strojního překladu. Stroj se přidrží doslovného překladu, neanalyzuje a nepřemýšlí nad tím, jak situaci vyjádřit takovým způsobem, aby byly zachovány všechny důležité estetické kvality textu.

1.3.3. Přestylizování předlohy

Přestylizování předlohy je finální etapou překladu. Zde musí autor veškeré získané informace a poznatky převést do CJ. Jedná se o důležitou a zodpovědnou práci, při které je potřeba určitého stupně talentu. Tato práce může zahrnovat různé úpravy, včetně změn ve slovní zásobě, gramatické struktuře, syntaxi či stylu. J. Levý ve své publikaci uvádí, že od autora se očekává umělecké formování reality a od překladatele se očekává přeformování této reality do svého jazyka. Překladatel se zaměřuje na jazykové formování a čelí několika výzvám, včetně nesrovnalostí mezi jazyky a vlivu původního textu na proces překladu. Zejména při překladu poezie se jedná o dle mého názoru náročný úkol, při kterém by měl být překladatel velmi opatrný.³⁴ Aby byl překladatel schopen překládat báseň, musí být sám básníkem.³⁵ Dle

---

³¹ LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 4., upr. vyd. Praha: Apostrof, 2012., s. 54.

³² Tamtéž., s. 55.

³³ Tamtéž., s. 57.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Tamtéž.

autora se překladatelé často potýkají s nedostatkem přesných ekvivalentů ve svém rodném jazyce, což jim ztěžuje práci a celkový proces. Avšak schopní překladatelé vždy dosáhnou svého cíle, i přes drobné a nutné odchylky.³⁶

1.4. Pojmy v poezii a jejich význam

V této bakalářské používáme již zažitá pojmy z versologie, které jsme vyhledali v publikaci *Teorie literatury, aneb, Několik praktických slovníků literárních pojmů* od Vladimíra Prokopa, která představuje stručný souhrn všech důležitých literárních prvků. Systém těchto pojmů často nalzáme i v jiných teoretických literaturách, proto se pokusíme zde vytvořit schématický přehled nejdůležitějších pojmů, které budeme aplikovat v dalších kapitolách našeho pojednání. Tento přehled může být přínosný pro praxi ve školách, protože stručně v kostce představuje určitý souhrn důležitých pojmů.

1.4.1. Versologie

Je nauka o verši, se zabývá rytmem, metrem, prozodickými systémy, rýmem, asonancí a ustálenými druhy verše.

1.4.1.1. Verš je jakýsi stavební blok básně, který je charakterizován svou vlastní rytmickou strukturou. V textu je obvykle oddělen od dalších veršů samostatným řádkem, což podtrhuje jeho samostatnost a důležitost v rámci celého literárního díla.³⁷

1.4.1.2. Rytmus v uměleckém textu představuje konkrétní realizaci pravidla, které představuje metrum. Zatímco metrum poskytuje obecný model pro tzv. „ideální verše“, v praxi se v textu uměleckého díla výrazně projevuje individualita autora a jeho osobní přístup během tvorby uměleckého díla.³⁸

Hrabák definuje rytmus následovně: *"Podstatné prvky, jimiž se liší veršovaný projev od prózy, jsou tedy dva: 1. každý jednotlivý verš se prožívá jako svérázná citlivost a 2. při jeho vnímání se uplatňuje metrický impuls. Metrický impuls je podmíněn tím, že se v řadě*

---

³⁶ LEVÝ, Jiří. *Umění překladačské*. 4., upr. vyd. Praha: Apostrof, 2012., s. 58.

³⁷ PROKOP, Vladimír. *Teorie literatury, aneb, Několik praktických slovníků literárních pojmů*. Sokolov: O.K.-Soft, 2005, s. 66

³⁸ Tamtéž, s. 65

veršů systematicky uplatňují některé zvukové prvky; tomuto záměrnému uspořádání zvukových prvků (které se projevuje jako opakování) říkáme rytmus."³⁹

1.4.1.3. Metrum představuje pravidlo, které určuje, jak jsou jazykové prvky ve verši uspořádány. To znamená, že každý verš má určitý opakující se vzor, který se skládá z různých typů slabik, jako jsou přízvučné a nepřízvučné, dlouhé a krátké. Jednotkou metra je stopa, která obsahuje skupinu těchto slabik. A celý verš pak vzniká tím, že jsou stopy složeny dohromady v souladu s tímto pravidlem. Jednoduše řečeno, metrum je jakási rytmická struktura, která formuje verše a dává jim jejich charakteristický zvuk a rytmus.⁴⁰

1.4.1.4. Stopa, základní metrická jednotka metra, představuje "seskupení slabik podle určitých pravidel."⁴¹

Základní typy stop uvádíme v tabulce č. 1.

Metrický systém	Značka	Příklad
Trochej	— U přízvučná, nepřízvučná	<i>Dohořelo, dohořelo... Z žáru zbývá popel bílý, a ty bédné ruce zebou, meluzina v duši kvílí...</i> J. S. Machar
Daktyl	— UU, přízvučná, nepřízvučná, nepřízvučná	<i>Koho bych miloval širém tom na světě? Srdce je vždycky ach srdcem jen dítěte - do stáří, do skonu volá si po matce...</i> J. Neruda
Jamb	U— nepřízvučná, přízvučná	<i>Byl pozdní večer – první máj večerní máj – byl lásky čas...</i> K. H. Mácha
Daktylotrochej	kombinace daktylu a trocheje	<i>Z oblohy bílý měsíček, starobný nebes tatíček, stříbrné světla pýří po celém světě šíří.</i> J. Neruda

³⁹ HRABÁK, Josef. *Úvod do teorie verše: vysokoškolská příručka*. 6. vyd. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986., s. 16-17.

⁴⁰ Tamtéž., s. 64

⁴¹ Tamtéž., s. 65

Anapest	UU—, nepřízvučná, nepřízvučná, přízvučná	<i>Утром в ржаном закуте, Где златятся рогожи в ряд, Семерых оценила сука, Рыжих семерых щенят. С. Есенин</i>

Tabulka 1: Vybrané typy stop.

1.3.1.6. Rým představuje zvukovou shodu slov nebo jejich konců na konci rytmičké řady, typicky verše. To znamená, že poslední zvuky slov v konkrétních pozicích v řadě verše se opakují nebo mají podobný zvuk.⁴²

1.3.1.6.1. Druhy rýmu podle přízvuku

Název	Definice	Příklad
<i>Ženský rým</i> : Nepřízvučná poslední doba ve verši.	Poslední rýmovaná slabika většinou odpovídá slabice lehké délky v metrickém vzoru, což znamená, že není přízvučná.	<i>Svět-květ</i>
<i>Mužský rým</i> : Přízvučná poslední doba ve verši.	Poslední rýmovaná slabika většinou odpovídá slabice těžké délky v metrickém vzoru, což znamená, že je přízvučná. ⁴³	<i>Bečí-klečí</i>

Tabulka 2: Rýmy podle přízvuku.

1.3.1.6.2. Dle rozmístění ve verších jedné strofy

Schéma	Definice	Příklad
<i>Obkročný rým</i> (ABBA)	Shoda na konci prvního a čtvrtého verše a na konci druhého a třetího verše.	<i>Na němé gesto ohraní ... Tak dlouho hraní do autu, Že časnost hledá odplatu Spíš v kýči nežli v rouhání.⁴⁴</i> J. Zábrana
<i>Postupný rým</i> (ABC ABC)	Obdobný střídavému rýmu, ale s delším schématem.	<i>Ti si to vždycky zaonačí, Vlas v polévce bez řeči snědí, S báječnou chutí k životu. Jen nebyt zim, kdy dny jsou kratší, Kde nohy kloužou po náledí, A ztrácejí svou jistotu ...⁴⁵</i> J. Zábrana

⁴² Tamtéž., s. 64.

⁴³ Tamtéž., s. 65.

⁴⁴ ZÁBRANA, Jan. *Básně*. 2 vyd. Praha: Torst, 2023. ISBN 978-80-7215-703-7., s. 173.

⁴⁵ Tamtéž., s. 198.

<i>Přerývaný rým (ABCB)</i>	Shoda pouze na konci sudých veršů, liché verše se nerýmují.	<i>Honem si nastup, než zapadnou Ty dveře na vzduch, Ať odjedeš, ať ujedeš, Tomu, co bylo na dluh.⁴⁶</i> J. Zábrana
<i>Sdružený rým (AABB)</i>	Shoda na konci dvou sousedních veršů.	<i>Sprostota, která neruší Ráj bez růžových retuší. Náš ráj, viděný z perspektiv Dvou malých piv, dvou malých piv ...⁴⁷</i> J. Zábrana
<i>Střídavý rým (ABAB)</i>	Shoda na konci prvního a třetího verše a na konci druhého a čtvrtého verše.	<i>Městečko s dvěma průmysly A špendlíkovým rybolovem, S lesem, který si usmyslí, Přepadnout tě hned za hřbitovem ... ...⁴⁸</i> J. Zábrana
<i>Tirádový rým (AAAA)</i>	Opakování stejné shody slabik	<i>Vrabci schovaní ve višních ... Vzpomeň těch skoků neslyšných! Vzpomeň těch roků ... co je z nich?⁴⁹</i> J. Zábrana

Tabulka 3: Schémata rýmů.

1.3.7. Tropy

Tropy představují formu uměleckého vyjádření, kde význam slov není podán přímo, ale prostřednictvím různých nepřímých postupů, včetně podobnosti, věcných souvislostí a kontrastu.

Nejdůležitějšími typy tropů jsou metafora a metonymie. Ty zahrnují několik dalších podkategorií. Tyto podkategorie společně s vysvětlením si uvedeme v následujících tabulkách.

1.3.7.1. Metafora (přenesení): je druh básnického obrazu, který využívá přenášení významu na základě vnější podobnosti (barva, tvar, hmotnost ...). Tento druh obrazu dále zahrnuje figurativní formy, jako je personifikace, oxymorón, synestézie a další.⁵⁰

⁴⁶ Tamtéž., s. 199.

⁴⁷ Tamtéž., s. 163.

⁴⁸ Tamtéž., s. 159.

⁴⁹ Tamtéž., s. 167

⁵⁰ PROKOP, Vladimír. *Teorie literatury, aneb, Několik praktických slovníků literárních pojmů*. Sokolov: O.K.-Soft, 2005, s. 52

Název	Vysvětlení	Příklad
<i>Personifikace</i>	Neživé předměty nabývají lidských vlastností.	<i>Utonuly dvě psi oči.</i> (z překladu básně S. Jesenina – Píseň o psu)
<i>Oxymorón</i>	Spojení nespojitelných předmětů.	<i>Hluboká mělčina.</i>
<i>Synestézie</i>	Spojování různých smyslových vjemů.	<i>Ledový pohled.</i>

Tabulka 4: Formy metafory.

1.3.7.2. Metonymie přenáší významy na základě jejich vnitřní podobnosti, jako je například vztah části a celku, příčiny a účinku, nebo předmětu a jeho vlastnosti.⁵¹ Existuje několik druhů metonymie, z nichž některé si uvedeme v následující tabulce.

Název	Vysvětlení	Příklad
<i>Synekdocha</i>	Záměna části za celek nebo naopak.	<i>Celá třída poslouchá učitele.</i>
<i>Hyperbola</i>	Zveličování skutečnosti.	<i>Čekám tu na tebe už sto let!</i>
<i>Eufemismus</i>	Slova, vyjadřující nepříjemné skutečnosti nahradíme jinými, mírnějšími slovy.	Místo slova „zemřel“, použijeme „ <i>uhasl plamínek života</i> “.
<i>Ironie</i>	Vtipné vyjádření myšlenek. Tedy, že mluvčí něco říká, ale ve skutečnosti myslí něco jiného.	<i>Ty jsi dnes ale krásná!</i>

Tabulka 5: Druhy metonymie.

1.3.7.3. Epiteton sebou představuje básnický přívlastek, důležitý ke zpestření textu. Pomocí epitetu básník vytváří rozšířenější a bohatší popis skutečnosti. Díky použití tohoto tropu lze rozvinout uměleckou kvalitu textu. Dle našeho názoru ruština poskytuje více možností k popisu jemnějších odstínů barev, popisu jemnějších citových prožitků, změny počasí apod.

1.3.8. Figury

Básnické figury jsou techniky, které umělec využívá k dosažení estetického cíle nebo k vyjádření jazykové expresivity. Na rozdíl od tropů, které provádějí přenos významu, básnické

⁵¹ Tamtéž., s. 53

figury nezahrnují takový přenos. Místo toho se zaměřují na kreativní odchylky od běžného jazyka a jeho konvencí. Figury se mohou projevovat různými způsoby, jako je opakování písmen nebo slov, změny ve slovosledu, vynechávání určitých výrazů nebo hromadění slov.

Jedná se o prostředky, které umělec používá k obohacení textu a vytvoření specifického dojmu či atmosféry.⁵²

Vybrali jsme pouze některé nejčastěji se projevující v textu figury, které jsou důležité rozbor vybraných básní ve čtvrté kapitole a které jsou v poezii nejvyužívanější.

Název	Vysvětlení	Příklad
<i>Aliterace</i>	spočívá v opakovaném použití stejných nebo podobných hlásek nebo hláskových skupin na začátku slov ve větě nebo verši.	<i>Studené slzy ...</i> ⁵³ J. Zábrana
<i>Anafora</i>	stylistický prostředek, při kterém se slova nebo fráze opakují na začátku několika po sobě jdoucích veršů, vět nebo odstavců.	<i>Kde jsou mé špagátky Kde pára z prádelny Kde štoky ruzyňáku</i> ⁵⁴ J. Zábrana
<i>Inverze</i>	postup, při kterém se mění běžné pořadí slov ve větě.	<i>Jenom tu chvíli, Kdy vlasy oschnou ...</i> J. Zábrana
<i>Elipsa</i>	prostředek, při kterém jsou záměrně vynechána určitá slova nebo větné části, aniž by byl narušen smysl výpovědi.	<i>Klobouk dolů před nimi.</i>
<i>Aposiopeze</i>	prostředek, při kterém je věta náhle přerušena a zůstává nedokončená.	V textu se označuje tečkami. <i>Přepadnout tě hned za hřbitovem</i> ... ⁵⁵ J. Zábrana

Tabulka 6: Figury.

⁵² Tamtéž., s. 58

⁵³ ZÁBRANA, Jan. *Havran: básně z let 1954-1984*. Praha: Torst, 2022. ISBN 978-80-7215-682-5., s. 444.

⁵⁴ Tamtéž., s. 412.

⁵⁵ ZÁBRANA, Jan. *Básně*. 2 vyd. Praha: Torst, 2023., s. 159.

2. Zájem českých překladatelů o ruskou literaturu po roce 1918

V období českého národního obrození měl překlad významný podíl na rozvoji české národní literatury a formování kulturní identity. Během této epochy, datované do konce 18. a první třetiny 19. století, byli překladatelé významně přispěli k adaptaci evropských literárních tradic a myšlenek do českého kontextu. Jedním z hlavních cílů českého národního obrození bylo obnovení a posílení českého jazyka a identity po období germanizace. Překlady literárních děl z jiných evropských jazyků do češtiny hrály klíčovou roli v tomto procesu, protože přispívaly k vývoji a zdokonalení českého jazyka a jeho literárních forem. Překladatelská činnost nejen umožnila dostupnost evropských literárních děl do českého prostředí, ale také podnítila růst slovní zásoby a také celkový zájem o český jazyk.

V tomto ohledu je již známá role ruštiny, ze které se přejímala slovní zásoba. Nicméně celá řada rusismů se nakonec v češtině neustálila, ale některé výpůjčky zůstaly i v současném poetickém českém jazyce. (např. vesna, jeseň atd.).

2.1. Stručný přehled historie překladatelství z ruštiny do češtiny

V publikaci *Slovník rusko-českých literárních vztahů* se Miroslav Zahrádka zabývá otázkou prvních překladů z ruštiny do češtiny. Tyto překlady se objevily v období českého národního obrození a reflektovaly myšlenku slovanské vzájemnosti, která byla klíčová pro odvrácení německé kulturní nadvlády.⁵⁶ Překlady z dalších slovanských jazyků též přispěly k posílení národní identity. Na konci 19. století dosáhl počet překladů z ruštiny vrcholu, zejména díky vzniku Ottovy ruské knihovny, což přineslo systematický zájem o překládání.⁵⁷ V té době se ruští spisovatelé stali populárními mezi českými čtenáři a byly překládány nejen knihy, ale také časopisy a novinové články. Důležitými osobnostmi, kteří se zabývali otázkou ruské literatury byli například Ladislav Puchmajer, Josef Jungmann, František Ladislav Čelakovský, Karel Havlíček Borovský a další.⁵⁸

V pozdější době, zejména od 20. let 20. století se zájem o ruskou literaturu týkal dvou velkých skupin ruských spisovatelů. Čeští překladatelé se věnují na jedné straně literatuře

---

⁵⁶ BELISOVÁ, Šárka, HRALA, Milan (ed.). *Kapitoly z dějin českého překladu*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0386-1., s. 185.

⁵⁷ Zahrádka, Miroslav. *Slovník rusko-českých literárních vztahů*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2008. ISBN 978-80-7405-005-3., s. 5.

⁵⁸ Tamtéž.

ruských emigrantů a na druhé straně neopomíjí také oficiální sovětskou literaturou. Mezi české překladatele, kteří se zabývali sovětskou literaturou, patří například Josef Hora a Jiří Weil. Zmínění patřili k tzv. nové generaci překladatelů, která následovala po generaci Ottovy Ruské knihovny. Tato generace vznikla v období první republiky. Stále také vycházela klasická díla ruské literatury v českých překladech.⁵⁹

Mezi významné překladatelské osobnosti, kteří při volbě textu vycházeli spíše z jeho kvality, a nikoliv z toho, zdali patřil k imigrantské nebo oficiální sovětské literatuře, patřil Bohumil Mathesius, Vincenc Červinka a někteří další.⁶⁰ Jejich odkaz obsahuje desítky kvalitních překladů, které seznamují českého čtenáře s ruskou literaturou.

S rostoucím zájmem o ruštinu a rusistiku dochází k výrazným změnám v oblasti překladatelské činnosti. Řada překladatelů volí pro překlad takové texty, ve kterých jsou obsaženy obdobné politické myšlenky. Vývoj v této oblasti byl ovlivněn historickými událostmi, jako byla Občanská válka v Rusku, účast československých vojenských jednotek v ní, změna politického smýšlení v Rusku a vznik SSSR.⁶¹ Tyto události nejen poznamenaly československou literární scénu, ale také vedly k založení nových literárních časopisů, nakladatelství a výzkumných ústavů se zaměřením na ruskou kulturu.⁶²

V meziválečném Československu došlo ke změnám ve veřejném mínění, ovlivněným událostmi v Evropě. To vedlo k založení organizací jako Svaz přátel SSSR a k vydání časopisu Svět sovětů.⁶³ Slovanská knihovna se stala centrem pro sbírání ruských knih, a to jak sovětských, tak emigračních autorů. V této době se také zvýšil zájem o překlady z ruštiny, s více než 400 vydanými knihami během dvou desetiletí. Belišová a Hrala se zmiňují o tom, že v tomto období poezie jako by ustupovala próze, ale koncem dvacátých a ve třicátých letech vznikly vynikající básnické překlady, které jsou považovány za klasické a stále jsou důležité pro český literární kontext.⁶⁴

Po druhé světové válce se začala vydávat klasická díla a literatura ze Sovětského svazu začala být velice populární. Na univerzitách se začala formovat nová generace překladatelů,

---

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ BELISOVÁ, Šárka, HRALA, Milan (ed.). *Kapitoly z dějin českého překladu*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0386-1., s. 210.

⁶² Tamtéž, s. 212.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ Tamtéž, s. 217.

kteří se věnovali jak starým, tak novým dílům ruských autorů. Tyto nové generace překladatelů se často setkávaly s omezeními ve výběru děl, zvláště pokud šlo o autory, kteří emigrovali z politických důvodů. Situace se však postupně uvolňovala v 60. letech a s tím rostla i kvalita překladů. V 70. a 80. letech musela nakladatelství vydávat předepsaný počet ruských titulů.⁶⁵

Po roce 1990 neexistovaly žádné bariéry pro vydávání ruské literatury. Tehdy se objevila celá řada dříve nedostupných děl, která se také překládala do češtiny. Od začátku 21. století se ruská literatura začala potýkat s poklesem zájmů ze strany čtenářů, což lze vysvětlovat různými důvody, nejen politickými, ale také obecným úbytkem čtoucího publika. Do jisté míry podle našeho názoru byl nízký zájem ovlivněn předchozím přeplněním knižního trhu ruskými díly.⁶⁶

2.2. Současníci Jana Zábrany a překládaná díla po roce 1918

Chronologické omezení zájmů českých překladatelů o ruskou literaturu rokem 1918 je opodstatněné z důvodu existence rozsáhlé bibliografie slovanských překladů, kterou sestavil Jiří Bečka a kol., která se shromažďovala od roku 2002 do 2012. (viz seznam literatury).

Větší pozornost věnujeme překladům po roce 1918, protože zatím neexistuje souborná bibliografie překladů pro tuto periodu. Nicméně lze nalézt bibliografii pro dílčí období. Podařilo se nám nalézt například publikaci vydanou Slovanskou knihovnou *Ruská literatura v českých překladech (1990-2001)*, kterou sestavil Jiří Vacek.

V rámci bakalářské práce nelze shromáždit všechny překlady, ale dílčí mírou chceme přispět k tomuto úkolu. Bibliografie bude uvedena v příloze.

Dále uvádíme medailony významných překladatelských osobností, které jsou představeny na webové stránce obce překladatelů.

2.2.1. Bohumil Mathesius (14. 7. 1888 - 2. 6. 1952)

B. Mathesius byl významný český literární vědec, pedagog a překladatel nejen z ruštiny, ale také z dalších jazyků. Studoval na české univerzitě v Praze. Jeho bratr Vilém byl významný jazykovědec a také překládal z angličtiny. Vystřídal mnoho povolání, včetně středoškolského profesora, úředníka ministerstva školství a samozřejmě překladatele a literárního kritika. V roce 1945 se stal prvním profesorem sovětské literatury na Univerzitě Karlově. Mathesius překládal

---

⁶⁵ ZAHŘÁDKA, Miroslav. *Slovník rusko-českých literárních vztahů*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2008. ISBN 978-80-7405-005-3., s. 5.

⁶⁶ Tamtéž, s. 6.

ze široké škály jazyků (francouzština, němčina, čínština, latina, japonština, norština) a jeho práce zahrnuje přes 150 překladů ruských klasiků. Šířil a popularizoval ruskou literaturu v Československu a jeho přednášky byly později vydány v Přehledu sovětské literatury. Zajímal se i o teorii překladu a napsal studie o autorech a jejich dílech. Bohumil Mathesius zanechal v literární historii výrazný odkaz a přispěl k šíření poznání o ruské a východní kultuře v českém prostředí.⁶⁷

Mezi jeho nejdůležitější překladatelské práce patří překlad poemy *Dvanáct* od Alexandra Bloka (přel. 1949). Dále *Revizor* od N.V. Gogola (přel. 1941), *Život Klíma Samgina* od Maxima Gorkého (přel. 1933) anebo *Kapitánská dcerka* od A.S. Puškina (přel. 1955).

2.2.2. Libor Dvořák (06.06.1948)

Libor Dvořák působí jako redaktor České televize a překladatel z ruštiny a angličtiny. Po absolvování Střední zemědělské technické školy mechanizační v Mladé Boleslavi v roce se věnoval studiu filozofie a ruštiny na Filozofické fakultě Univerzity.

V období 1974-1990 zastával pozici redaktora v časopise *Sovětská literatura*, vydaném v Lidovém nakladatelství v Praze. Jeho redakční kariéra pokračovala v letech 1990-1991, kdy byl šéfredaktorem a ředitelem daného nakladatelství. Následně pracoval jako redaktor pro Východoevropskou informační agenturu, Československou a Českou televizi, Rádio Alfa a Českou informační agenturu v letech 1991-1996. Od roku 1996 se Libor Dvořák věnuje práci v zahraniční redakci České televize.

Jeho překladatelská činnost je zaměřena především na moderní ruskou beletrii 20. století. Jako příklad můžeme uvést *Kufr* od S.D. Dovlatova (přel. 1999). Dále *Třináctá Marinina láska* od Vladimira Sorokina (přel. 1995) a také *Černobyl* od J.N. Ščerbaka (přel. 1990).⁶⁸

2.2.3. Milan Hrala (13.05.1931-13.7.2015)

Milan Hrala byl významný vysokoškolský pedagog, rusista a překladatel. Po ukončení gymnázia v Humpolci studoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a během svého studentského života získal mnoho akademických titulů. Od roku 1955 působil na Filozofické

---

⁶⁷ OBEC PŘEKLADATELŮ. *Mathesius Bohumil* [online]. [cit. 2024-02-13]. Dostupné také z: <http://database.obecprekladatelu.cz/database/M/MathesiusBohumil.htm>

⁶⁸ OBEC PŘEKLADATELŮ. *Dvořák Libor* [online]. [cit. 2024-02-13]. Dostupné také z: <http://database.obecprekladatelu.cz/database/D/DvorakLibor.htm>

fakultě Univerzity Karlovy jako pedagog. V letech 1958-1966 byl odborným asistentem na katedře rusistiky, později se stal docentem, a nakonec profesorem na katedře tlumočnictví a překladatelství, specializujícím se na dějiny ruské a sovětské literatury, což byla jeho největší záliba. V oblasti překladatelství Milan Hrala aktivně překládal odbornou literaturu z ruštiny.

Mezi jeho překlady můžeme najít například *Fantastika a satira v díle Karla Čapka* od S.V. Nikolského (přel. 1978)., *Nasreddinova dobrodružství* od L.V. Solovjeva (přel. 1975). a další.⁶⁹

2.2.4. Olga Mašková (19.07.1925 - 29.08.1985)

Olga Mašková, rodným příjmením Chramostová byla editorkou a překladatelkou z ruštiny a němčiny. Po absolvování gymnázia působila jako administrativní síla v Zemské školní radě. Pracovala také jako redaktorka beletrie v nakladatelství Pragopress a následně v nakladatelství Svět sovětů, kde také redigovala časopis Praha – Moskva. Po roce 1954 se hluboce zaměřovala na komentování, editorství a překladatelskou činnost, především překladům soudobé sovětské poezie a prózy. K přelomu 60. a 70. let se rozhodla ukončit tuto činnost začala pracovat jako účetní. Olga Mašková byla také autorkou vlastních próz a veršů, publikovala ve spolupráci s různými časopisy, včetně Literárních novin, Plamene, Sešitů a Světové literatury. Zabývala se editorskou prací, zaměřovala se na ruskou a sovětskou literaturu. Spolu s Josefem Rumlerem uspořádala dvoudílný sborník "Poezie Sovětské Rusi" (1956) a přispěla k redakci děl A. I. Gercena. Z ruštiny překládala jak prózu, tak poezii.

Olga Mašková překládala díla jako *Evžen Oněgin* od A.S. Puškina (přel. 1966)., *Něha* od J.A. Jevtušenka (přel. 1965)., *Zvěrokruh* na přeskáčku od N.A. Zabolockého (přel. 1969). a další. Její překlad Evžena Oněgina se vyznačuje zvláštním stylem, osobitým přístupem překladatelky v porovnání s ostatními překlady je ukázkou nevšedního talentu překladatelky.⁷⁰

---

⁶⁹ OBEC PŘEKLADATELŮ. *Hrala Milan* [online]. [cit. 2024-02-13]. Dostupné také z: <http://database.obecprekladatelu.cz/database/H/HralaMilan.htm>

⁷⁰ OBEC PŘEKLADATELŮ. *Mašková Olga* [online]. [cit. 2024-02-13]. Dostupné také z: <http://database.obecprekladatelu.cz/database/M/MaskovaOlga.htm>

2.2.5. Marie Marčanová (03.10.1892 - 03.09.1979)

Marie Marčanová byla významnou českou překladatelkou z ruštiny a ukrajinštiny. Po absolvování pedagogického ústavu v Plzni působila jako učitelka, až do svého předčasného odchodu do důchodu v roce 1940. Od té doby se plně věnovala překladatelské činnosti.

Marčanová se specializovala především na překlady ruské poezie, zejména přírodní a intimní lyriku. Spolupracovala s Bohumilem Mathesiem, který ji podporoval. Její práce obsahovala překlady děl autorů jako A. A. Achmatovová, N. S. Gumiljov, S. A. Jesenin, M. J. Lermontov, a dalších.

Jako příklad děl si uvedeme *Milostný deník* A.A. Achmatové (přel. 1963), *Za píseň život jsem vyměnil* od S.A. Jesenina (přel. 1979) nebo *Ruslan a Ludmila* A.S. Puškina (přel. 1950).⁷¹

2.2.6. Miluše Zadražilová (17. 11. 1937 - 30. 06. 2012)

Miluše Zadražilová byla vysokoškolská pedagožka, literární historička a překladatelka z ruštiny. Po absolvování studia rusistiky a bohemistiky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy působila na katedře ruské literatury od roku 1961. Následně se věnovala práci v dokumentaci Československo-sovětského institutu, a později pracovala jako dokumentátorka a překladatelka v Ústavu pro využití paliv.

V roce 1990 se vrátila na katedru (později transformovanou na Ústav slavistických a východoevropských studií) Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Kromě toho publikovala pod jmény Miluše Očadlíková a Miluše Zadražilová. Spolupracovala s manželem Ladislavem Zadražilem, a jejich práce byly někdy podepisovány jako L. a M. Zadražilovi.

Zadražilová se specializuje na dějiny ruské literatury a kultury 20. století, s důrazem na období moderny přelomu 19. a 20. století. Je známá též pro svou práci na téma ruské emigrační literatury a poetiku poezie a prózy 20. století. Překládala díla mnoha ruských autorů, jako jsou M. Bulgakov, A. Platonov, F. Sologub, V. Brjusov a další. Její překlady a komentáře jsou uznávány ve světě slavistiky.⁷²

---

⁷¹ OBEC PŘEKLADATELŮ. *Marčanová Marie* [online]. [cit. 2024-02-13]. Dostupné také z: <http://database.obecprekladatelu.cz/database/M/MarcanovaMarie.htm>

⁷² OBEC PŘEKLADATELŮ. *Zadražilová Miluše* [online]. [cit. 2024-02-13]. Dostupné také z: <http://database.obecprekladatelu.cz/database/Z/ZadrazilovaMiluse.htm>

3. Vlastní tvorba Jana Zábrany a její dopad na překlady ruské poezie

*"Neříkej mi, že jsem knihy
měl rád víc než tebe.
Měl jsem je rád víc než sebe "*
Jan Zábrana

Jan Zábrana byl spisovatel, básník a překladatel, jehož dílo nejen zanechalo výraznou stopu v historii české literatury, ale také obohatilo českou kulturu o cizojazyčná díla. Jan Zábrana se proslavil zejména svými překlady z angličtiny a ruštiny, kde se jeho talent projevil v z našeho hlediska bezkonkurenční interpretací textů a výrazné literární originalitě. Zábrana českou společnost seznámil s autory jako je Isaak Babel, Boris Pasternak, Osip Mandelštam a další. Pro hlubší pochopení jeho osobnosti a života čerpáme z jeho vlastních deníků, které napsal pod názvy *Celý život – výběr z deníků z let 1948-1984*. Tyto deníky představují unikátní zdroj informací, v nichž Zábrana zaznamenával své pocity, myšlenky a další aspekty svého života. Jsou klíčovým pramenem pro pochopení jeho literární tvorby, osobnosti a kontextu, v němž žil a pracoval. Deníky jsou z našeho hlediska skvělým zdrojem, díky kterému můžeme více porozumět překladatelovo vědomí, tomu, co prožíval a vcítit se do doby, ve které žil.

3.1. Stručný popis životní dráhy Jana Zábrany

Jan Zábrana se narodil 4. června 1931 v Herálcích a zemřel 3. září 1984 v Praze. Narodil se do rodiny, kde oba rodiče působili jako učitelé. Kvůli politické situaci a členství rodičů v sociálně demokratické straně, bylo Zábranovým rodičům v roce 1948 zakázáno vykonávat profesi učitelů a taktéž jim byl zakázán vstup do budov škol. Zábrana studoval na humpoleckém gymnáziu a jeho mládí a celý život byl ovlivněn politickou situací. Ve svých denících zcela otevřeně kritizoval komunistický režim a popisoval své pocity z voleb do Národního shromáždění roku 1948. S komunistickým režimem se nemohl smířit do konce života. V roce 1950 byli oba jeho rodiče obviněni z velezrady a odsouzeni a jeho matka Jiřina byla téhož roku zatčena.⁷³

Jak jsme již uvedli, studoval na humpoleckém gymnáziu a po odmaturování se přihlásil na filozofickou fakultu. Příjímací zkoušky sice složil, ale kvůli vážným obviněním svých rodičů

---

⁷³ ZÁBRANA, Jan. *Celý život: výběr z deníků*. Vydání druhé. Praha: Torst, 1993., s. 285.

ho na školu nepřijali. Nastoupil tedy na Katolickou bohosloveckou fakultu Univerzity Karlovy, kde sice nějakou dobu pobyl, ale zanedlouho byl opět, kvůli obviněním rodičů ze školy vyloučen.⁷⁴ V říjnu roku 1951 byl zatčen i Zábranův otec. Zábranovi rodiče byli propuštěni až roku 1960 díky vyhlášené amnestii. Zábrana se po vyloučení z vysoké školy odstěhoval do Prahy a chvíli se živil různými dělnickými profesemi. Jeho působení v dělnickém prostředí ho inspirovalo k napsání svých známých povídek. Nakonec, v roce 1954 začal pracovat jako překladatel. Svou překladatelskou činnost bral velmi zodpovědně – v procesu překladu hodně přemýšlel, často se opravoval a pustil do světa jen naprosto dokonalé verze, se kterými byl na 100 % spokojen. Kromě překládání ale i sám tvořil. Jeho vlastní tvorbou se budeme zabývat v následující podkapitole, proto tu nyní pouze zmíníme, že kvůli překládání vlastní tvorbu zanedbával. Jan Šulc ve své části publikace *Jan Zábrana: básník, překladatel, čtenář* tvrdí následující: "*Díváme-li se na vlastní literární dílo Jana Zábrany, nemůžeme si neklást otázku, jak bylo provázeno s jeho dílem překladatelským. Není pochyb o tom, že Zábrana se cítil překladatelskou řeholí svázán a trpěl nedostatkem času potřebného k vlastnímu psaní.*"⁷⁵

Zábranovy deníky zaznamenávají zjevný vnitřní nepokoj, který Zábrana prožíval. Během svého života se potýkal s řadou nepříjemností, které ovlivňovaly jeho psychický stav. Mezi tyto faktory patřilo nejen zatčení jeho rodičů, ale také postupná emigrace jeho blízkých, což mělo za následek jeho vnitřní pocit osamělosti. Omezení v možnosti publikovat vlastní literární díla z politických důvodů dále zhoršovalo jeho stav, neboť byl nucen upustit od své tvůrčí práce a zaměřit se pouze na překladatelskou činnost. Tento zásah do jeho profesionální identity měl vliv na prohlubování jeho psychických obtíží. Politická situace se nikdy nestala součástí jeho identity a vnitřně ho to celý život trápilo. Právě jeho práce, a to konkrétně překladatelská činnost mu paradoxně umožňovala na okamžik uniknout z tíživé reality. Přes veškerá omezení ale odváděl dle našeho názoru výbornou práci, dokázal vytvořit kvalitní překlady a seznámit čtenáře s jazykem a kulturou dané doby. Není tajemstvím, že právě jeho zásluhou si můžeme přečíst překlady děl ruských autorů, které bychom možná bez něj vůbec neznali.

Co se týče Zábranova osobního života, v roce 1963 se oženil s Marií Leskovjanovou, se kterou se seznámil díky časopisu *Světová literatura*, se kterým oba spolupracovali. Během manželství se jim narodila dcera Eva Zábranová, která byla jejich jediným dítětem. Eva na

---

⁷⁴ ZÁBRANA, Jan. *Celý život: výběr z deníků*. Vydání druhé. Praha: Torst, 1993., s. 219.

⁷⁵ KALIVODOVÁ, Eva a ELIÁŠ, Petr (ed.). *Jan Zábrana: básník, překladatel, čtenář*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018., s. 16.

počest svého otce vydala v roce 2014 pod nakladatelstvím Torst publikaci s názvem *Flashky*, ve které vypráví o svém otci, o vzpomínkách s ním a o svém pohledu na jeho poněkud zaneprázdněný život.

Jan Zábrana zemřel v roce 1984 ve věku 53 let na diabetes. Památník tohoto významného umělce můžeme nalézt v Humpolci.

3.2. Vlastní tvorba Jana Zábrany

Jan Zábrana, výrazná postava české literární scény, se proslavil svou všestranností a výjimečným talentem. Jeho mistrovství se promítalo nejen do překladatelství, ale i do různých podob literatury, včetně básnictví, prózy, esejistiky a literární kritiky. Za svůj krátký život napsal a přeložil velké množství prací.

3.2.1. Poezie

S kariérou spisovatele začal Zábrana už v dětství, kdy se pokoušel o svá první díla. Už jako dítě rád četl a do deníků si zapisoval poznatky z přečtených knih. Jeho první pokusy o vlastní tvorbu, včetně prvních překladu a úvah byly publikovány v časopise *Zálesí*. Poezie byla hlavním oborem, kterému se z hlediska vlastní tvorby věnoval. Zábrana se jako básník už narodil, což dokazuje fakt, že v mládí hodně psal. Z našeho hlediska je práce, kterou jako mladý vytvořil nesouměrná s jeho věkem. Už v tak mladém věku byl hodně rozumný a vyspělý. Poezii, kterou napsal v tomto období můžeme nalézt ve sbírce s názvem *Nápěvy*.⁷⁶ Prvními již seriosnějšími básnickými publikacemi byly sbírky s názvem *Jeviště jednoho jara*, *Černá lyrika* (přejmenováno na *Utkvělé černé ikony*), *Anály* (přejmenováno na *Stránky z deníku*) a *Lynč* (přejmenováno na *Samosoud*). Jeho pracovní úsilí bylo natolik intenzivní, že tyto básnické sbírky nebyly psány jedna za druhou, ale psal je všechny najednou a v každé sbírce je představena jiná část jeho mistrovství.⁷⁷

Klíčovými se však v jeho tvorbě staly sbírky básní, které vycházely postupně ve svazcích, a to již zmíněné *Nápěvy*, dále sbírka *Básně* a jako poslední sbírka s názvem *Havran*. Za zmínku stojí všechny, přesto je z našeho hlediska nejzajímavější sbírka *Havran*. Jan Šulc o této sbírce píše: "*Principem Havrana je řazení veršů obsahujících infinitivní vazbu a zachycujících ty nejvšednější lidské činnosti a úkony. V řazení a vrstvení životních samozřejmostí vyvstává*

---

⁷⁶ KALIVODOVÁ, Eva a ELIÁŠ, Petr (ed.). *Jan Zábrana: básník, překladatel, čtenář*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018., s. 13.

⁷⁷ Tamtéž.

*jakási jejich obludná monumentálnost*⁷⁸ Tato básnická skladba bohužel nebyla vydána, na jejím dokončení však Zábřana pracoval celý život. Dokončena, ale nikdy nebyla. Svazek Havrana, jak si ho můžeme přečíst dnes není jen o té nedokončené části. Obsahuje také básně, které nebyly dosud zveřejněny, sbírku *Jeviště jednoho jara* (také dosud nevydanou jako jednotný celek) a nedokončenou práci *Zed' vzpomínek*.

Zed' vzpomínek je dílo, které si zaslouhuje pozornost. Je to z našeho hlediska zajímavé a nevšední práce. Jedná se o básnickou sbírku, do které Zábřana promítal veškeré své pocity a trápení. Své vzpomínky v této sbírce popisoval velice živě, až děsivě a domníváme se, že ne každý by byl schopen je s klidem přečíst. Toto dílo je určitou Zábřanovou pozůstalostí, protože nebylo dokončeno a světlo světa spatřilo až ve druhé polovině 80. let.⁷⁹

3.2.2. Próza

Kromě poezie se Jan Zábřana pokoušel i o prózu. Za důležitý milník Zábřanova života považujeme rok 1954 a jeho setkání s Josefem Škvoreckým, který se stal jeho rodinným přítelem. Právě s ním spolupracoval na třech knihách v detektivním žánru. Zároveň v tomto roce píše dělnické povídky. V těchto povídkách dokázal úžasně pracovat s češtinou, zachytit a předat čtenářům náladu dělnického prostředí.⁸⁰ Jako příklad můžeme uvést úryvek z povídky *Psovod Gerža: "Člověk něco bučí a neví co"*⁸¹. Zde vidíme, jak Zábřana za pomoci slangu a hovorových výrazů čtenářům představil styl komunikace v dělnickém prostředí. Zábřana se může pyšnit i hororovými povídkami, jako například *Lupiči mrtvol*.

Za jeho nejdůležitější prozaické dílo můžeme považovat soubor deníků *Celý život*, které sepisoval od roku 1948 do roku 1984. Do deníků si zapisoval vše, co ho napadlo. Deník začíná rokem 1948 a jeho studiu na gymnáziu. Zábřana popisoval své zážitky ze školy, nepříjemnosti spojené s první láskou, pocity z politické situace, zmínil se o zatčení rodičů, zapisoval si poznámky z osobního i pracovního života. Celkově pozorujeme, že do deníků vkládal svou osobnost. Přečtení této rozsáhlé publikace je důležité pro úplné pochopení Zábřanovy osobnosti a jeho duše.

---

⁷⁸ KALIVODOVÁ, Eva a ELIÁŠ, Petr (ed.). *Jan Zábřana: básník, překladatel, čtenář*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018., s. 14.

⁷⁹ Tamtéž, s. 15.

⁸⁰ Tamtéž, s. 13.

⁸¹ ZÁBŘANA, Jan. *Psovod Gerža*. Praha: Kodudek, 2010., s. 46.

Neméně důležitý je výbor esejí a úvah *Potkat básníka*. Tato práce obsahuje jeho úvahy, kritiku a poznámky o autorech a literárních dílech, se kterými pracoval. V ní popisuje své názory na literární díla, popisuje práci autorů jako je Bunin, Jesenin a další. Výbor dokazuje, že se Zábrana opravdu zajímal o rauty i jejich díla. Dokonale rozuměl smyslům děl, osobnostem spisovatelů a dokázal tyto dvě části spojit do jednotného celku, což mu pomohlo dosáhnout kvalitních překladů.

3.3. Jan Zábrana a překlady ruské poezie

Než začneme s analýzou Zábranových překladů ruské poezie, je nezbytné se zmínit o jeho celkovém vztahu k Rusku, ruskému jazyku a ruské kultuře. Zábrana se již v mládí začal učit rusky. Díky znalosti ruštiny z gymnázia a vlastnímu prohlubování svých jazykových kompetencí četbou, ovládal Jan Zábrana ruštinu na velmi dobré úrovni. Častou četbou ruských knih prohloubil svůj zájem o ruskou literaturu.

Mezi nejdůležitější autory, které překládal, patří Sergej Jesenin, Ivan Bunin, Osip Mandelštam a Isaak Babel. Každý z nich ho svým způsobem inspiroval a zaujal. Významnou zásluhou překladatele se stalo to, že výrazně představil českému publiku tato jména. Kromě nich ale nesmíme opomenout jména jako je Boris Pasternak, Maxim Gorkij, Alexandr Blok a Marina Cvetajevová.

3.3.1. Jan Zábrana a překlady z díla Sergeje Jesenina

Sergej Jesenin měl speciální místo v Zábranově srdci. "*A večer (stydím se to skoro psát) slzy a teskný zármutek nad Jeseninem, básníkem, s nímž a jeho melancholií jsem žil letošní (vlastně loňskou) zimu a k jehož steskům mě dnes přivedla tichá jeseň. Je to můj nejmilejší básník.*"⁸²

Dle Zábrany byl Jesenin nejčtenějším ruským autorem první poloviny dvacátého století⁸³, což znamená, že ho "znal" nejdéle a měl k němu, na základě toho největší vztah. Je tedy zřejmé, že Jeseninova sebevražda Zábranu velmi zasáhla. Oproti většině překladatelů se věnoval i osobnostem spisovatelů, jejichž texty překládal. Dokázal porozumět Jeseninovi na úrovni, které dosud ve svém oboru málokdo dosáhl. Jesenin ovlivnil Zábranu také v jeho vlastní tvorbě.

---

⁸² ZÁBRANA, Jan. *Celý život: výbor z deníků*. Vydání druhé. Praha: Torst, 1993., s. 58.

⁸³ ZÁBRANA, Jan a PŘIDAL, Antonín. *Potkat básníka: eseje a úvahy*. Praha: Odeon, 1989., s. 24.

Mezi nejdůležitější dílo Jesenina, na jehož překladu se podílel patří *Slaměný měsíc*. Ten vyšel v roce 1981 pod nakladatelstvím Praha: Lidové nakladatelství. Dále přeložil dílo *Luna z jantaru* (Albatros, 1973) a další.

3.3.2. Jan Zábrana a překlady z díla Ivana Bunina

Ivan Bunin byl dalším Zábranovým oblíbeným spisovatelem. Důvody Zábranovy lásky k Buninovi jsou mnohoznačné a hluboce zakořeněné v jeho dílech. Jedním z klíčových prvků byla jejich podobná estetika a vnímání literárního umění. Zábrana oceňoval Buninův způsob zachycení lidských emocí a vnitřního světa postav. Jeho prozaická díla jsou často propletena s nostalgií, melancholií a introspekci, což rezonovalo i se Zábranovou vlastní tvorbou. Co ale oceňoval nejvíc byla Buninova znalost ruštiny. Dle Zábrany měl Bunin vytříbenou slovní zásobu a uměl bravurně pracovat s větami. Poradil si i v těch nejtěžších situacích. Sám Zábrana sdílel podobný talent a pravděpodobně právě proto obdivoval Bunina a nalézal v něm inspiraci. Zábrana přeložil Buninovy *Temné aleje lásky* (Mladá fronta, 1982), podílel se na překladu *Antonovských jablek* (Odeon, 1975) a mnoho dalších děl.

3.3.3. Jan Zábrana a překlady z díla Isaaka Babela

Isaak Babel byl pro českou společnost neznámým autorem do doby, než Jan Zábrana zprostředkoval jeho dílo. Jak sám Zábrana uvedl "*Když tato "neobyčejná próza" (jak Babel knihu ironicky nazývá ústy jednoho z epizodních hrdinů) v roce 1926 vyšla, nevěděl o jejím autorovi téměř nikdo nic.*"⁸⁴. Díky Zábranovu překladu *Rudé jízdy* se v českém kontextu poprvé začalo hovořit o díle Isaaka Babela, který byl židovského původu, což ovlivnilo i jeho literární tvorbu. Všechny informace o něm se můžeme dozvědět z jeho autobiografických prací. Dílo *Rudá jízda* zcela změnilo situaci. Získalo velkou popularitu a Jan Zábrana, díky své schopnosti porozumět Babelově stylu, se rozhodl tuto knihu přeložit.

Zábrana také přeložil další Babelova životní díla, a to *Oděské povídky* a *Historie mého holubníku*. Tato dvě díla byla vydána společně v jednom svazku v roce 2010 pod nakladatelstvím Argo.

---

⁸⁴ ZÁBRANA, Jan a PŘÍDAL, Antonín. *Potkat básníka: eseje a úvahy*. Praha: Odeon, 1989., s. 43.

3.3.4. Jan Zábrana a překlady z díla Osipa Mandelštama

Jan Zábrana se v mnoha ohledech podobá Osipu Mandelštamovi – jak svým životem, tak stylem psaní a některými svými názory. Jan Zábrana může být označen jako hlavní překladatel Mandelštamových děl do češtiny, avšak nechal se také inspirovat Mandelštamovým stylem při tvorbě vlastních literárních děl. Přestože Osip Mandelštam a Jan Zábrana žili v odlišných zemích a kulturách, jejich životní osudy byly podobné. Mandelštam byl vězněn, a nakonec zemřel v sovětském vězení; Zábrana sice nezemřel ve vězení, ale politická situace měla z našeho hlediska výrazný vliv na jeho smrt. Omezující podmínky, jako je zákaz publikovat a tvořit, ho vedly k intenzivní práci jako překladatele, což se domníváme, přispělo k jeho předčasné smrti. Oběma autorům byly vlastní podobné názory a vnitřní pocity, trpěli psychickými obtížemi a nedokázali se smířit s režimem, což mělo pro oba tragický následek.

Mezi stěžejní dílo Osipa Mandelštama, které Zábrana přeložil patří *Verše* (Odeon, 1982). Přeložil ale i další díla, jako například *Kameny, smutky, sny* (Odeon, 1970).

3.4. Zábranův překladatelský rukopis a další překlady ruské literatury

Hovoříme-li o způsobu, jakým Zábrana překládal, je nesporné jeho výjimečné nadání. Pro kvalitní překlad poezie je klíčové, aby byl překladatel sám básníkem. Zábrana tuto zásadu dodržoval a dokázal tak přenést náladu a smysl originálního díla do češtiny s maximální věrností. Zábranovým hlavním zájmem bylo zajistit, aby jeho překlady zachovaly ten stejný emocionální efekt a porozumění jako originál, a tím co nejvěrněji předat podstatu díla čtenářům. Jaroslava Dienstiebrová se o Zábranově překládání vyjádřila následovně: "*K interpretaci originálu přistupoval jako k celku, kde bylo potřeba, nahrazoval jazykovými prostředky češtině vlastní, ať již v oblasti lexikální či stylistické, citlivě vystihoval klíčový význam obrazů, metafor, a nenásilně převáděl do češtiny, a tak dosahoval přesné reprodukce originálu.*"⁸⁵ Jak již bylo zmíněno, Jan Zábrana byl veliký perfekcionista, což mu umožňovalo překládat s neobyčejnou precizností. Z našeho hlediska v té době neexistoval žádný překladatel, který by se mu vyrovnal.

Kromě poezie nesmíme opomenout Zábranovy překlady ruské prózy. Mezi důležitý Zábranův překlad považujeme překlad *Doktor Živago* od Borise Pasternaka. Jeho přeložení ale

---

⁸⁵ KALIVODOVÁ, Eva a ELIÁŠ, Petr (ed.). *Jan Zábrana: básník, překladatel, čtenář*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018., s. 146.

nebylo jednoduché, neboť Jan Zábřana toto dílo nepřeložil sám. Překládal ho s Jiřím Kovtunem, se kterým se později přel o autorství.⁸⁶

Přeložil také dílo Mariny Cvetajevové s názvem *Básník a čas* (Mladá fronta, 1970), dílo Maxima Gorkého *Poslední* (Dilia, 1966) a další.

---

⁸⁶ KALIVODOVÁ, Eva a ELIÁŠ, Petr (ed.). *Jan Zábřana: básník, překladatel, čtenář*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018., s. 102.

4. Analýza Zábranových překladů vybrané ruské poezie

Pro tuto analýzu jsme zvolili báseň *Petěrburské strofy* (*Петербургские строфы*) z publikace *Verše* od Osipa Mandelštama a *Píseň o psu* od Sergeje Jesenina. Analýza je rozdělena do několika částí, ve kterých se postupně rozebírají jednotlivé aspekty textu.

Nejdříve uvádíme originální text básně a jeho překlad. K tomu používáme jednoduchou tabulku, která umožňuje paralelní četbu v obou jazycích. Takováto metoda formální reprezentace básně je rozšířena ve dvojjazyčných vydáních. Při paralelní četbě si čtenář mnohem lépe všimá rozdílů mezi originálním textem a textem překladu. Poté se zaměříme na metriku a rytmus, abychom porozuměli básnické formě a zvukové struktuře textu. Následná stylistická analýza se ve větší míře týká použití jazykových prostředků a jejich volby ze strany překladatele a fungování v českém překladu básně. Dále se porovnávají umělecké jazykové prostředky (v ruštině se pro tento termín spíše používá odborný termín "образные выражения"). Věnujeme se také významu symboliky v originálním textu a jeho překladu. Ve výsledku hodnotíme překladatelský rukopis Zábrany a jeho přínos k porozumění básně v cizím jazyce.

4.1. Osip Mandelštam – Petěrburské strofy

Báseň *Petěrburské strofy* (*Петербургские строфы*) od Osipa Mandelštama je příznačnou ukázkou tzv. "petěrburského textu", který básník napsal v roce 1913. Většina básníků, kteří píšou o Petěrburgu popisují, že je to zvláštní, tajemné město a jedná se o veliké téma. Báseň jsme zvolili mimo jiné na základě jedinečné atmosféry, která se v ní popisuje a domníváme se, že není jednoduché tuto atmosféru v překladu předat. Zábranovi se to však povedlo.

"Над желтизной правительственных зданий Кружилась долго мутная метель, И правовед опять садится в сани, Широким жестом запахнув шинель. Зимуют пароходы. На припеке Зажглося каюты толстое стекло. Чудовищна, как броненосец в доке, — Россия отдыхает тяжело. А над Невой — посольства полумира, Адмиралтейство, солнце, тишина!	" <i>Kol státních domů, žlutých k uzoufání, běsnila kalné metelice zášť – a soudce opět sedá do svých saní, rozmáchlým gestem zahalí si plášť. Zimují parníky. A kdesi na výsluní plá okno kajuty, laciné pro náš vkus. Obludná – křižník, co si v doku trůní – ze spánku těžce oddechuje Rus. A nad Něvou – vyslanci šerosvitu: Admiralita, slunce ztišené.</i>

И государства жесткая порфира, Как власяница грубая, бедна. Тяжка обуза северного сноба — Онегина старинная тоска; На площади Сената — вал сугроба, Дымок костра и холодок штыка... Черпали воду ялики, и чайки Морские посещали склад пеньки, Где, продавая сбитень или сайки, Лишь оперные бродят мужики. Летит в туман моторов вереница; Самолюбивый, скромный пешеход — Чудак Евгений — бедности стыдится, Бензин вдыхает и судьбу клянет!"⁸⁷	<i>A porfyr státu tvrdě k nebi ční tu nuzný jak drsné roucho žíněné.</i> <i>Pod těžkým břemenem tu severský snob stěná – tíží ho dávný Oněginův stesk; Senátní náměstí, závěje jako stěna, kouř z ohniště, bodáku chlad a lesk ...</i> <i>Nateklo do jol, raccí neoněmlí od moře vzlétli nad konopný sklad, kde – v rolích prodavačů čaje, žemlí – operní mužiky viděl ses toulávat.</i> <i>Do mlhy motory mizí jak dlouhá řada, Ješitný chodec jde, kde lampa zhasíná, Blázínek Jevgenij pro svoji bídu strádá, dýchá pach benzínu a osud proklíná."⁸⁸</i>

Tabulka 7: Petěrburgské strofy.

4.1.1. Metrika a rytmus

V Zábranově překladu básně je stejně jako v originálním textu zachován jambický rytmus. Jelikož se jedná o střídání nepřízvučného a přízvučného, není tento rytmus pro češtinu tak přirozený jako pro ruštinu. Velmi často se překladatelé tomuto rytmu vyhýbají už jen z toho důvodu, že čeština je jazyk se stálým přízvukem na první slabice a není jednoduché tento rytmus v básni vytvořit. Zábrana se zhostil tohoto úkolu z našeho hlediska úspěšně.

Rýmovací schéma je v obou verzích téměř pravidelné, jedná se o střídavý rým (ABAB), což přispívá k harmonii a rytmu textu a v poslední strofě si všimáme volného rýmu v originále, ale v překladu Zábrana užil tirádového rýmu (AAAA). Mandelštam používá originální rýmování, ne vždy přesné, například "зданий – сани." Zábrana však použil v tomto případě přesnější rým "uzoufání – saní. ". Co se týče rýmů "стекло – тяжело", v tomto případě se objevuje jeho charakteristický styl rýmování, který se projevuje rýmy "vkus – Rus", což přidává textu osobitou atmosféru. Systém rytmu v ruštině a češtině se liší především kvůli tomu, že

⁸⁷ Осип Манделъштам – ПЕТЕРБУРГСКИЕ СТРОФЫ. *Интернет библиотека Алекея Комарова*[online]. [cit. 2024-04-19]. Dostupné z: <https://ilibrary.ru/text/3894/p.1/index.html>

⁸⁸ MANDELŠTAM, Osip. *Verše*. Přeložil Jan Zábrana a Václav Daněk. Praha: Odeon, 1982., s. 72.

ruština disponuje pohyblivým přízvukem. Nicméně čeština na rozdíl od ruštiny může dotvářet melodii verše tím, že v češtině existují dlouhé samohlásky.

4.1.2. Lexikální stylistická analýza:

Máme-li zhodnotit vizuální aspekt překladu, zůstal Zábrana téměř věrný obecné struktuře a formě originálního textu. Až na pár výjimek, kdy přidává do veršů slabiky, zachoval délku jednotlivých veršů a jejich uspořádání. Rovněž, jak již bylo řečeno zachoval rýmové schéma.

V překladu si všímáme drobných změn v interpunkci. Místy původní čárku zamění pomlčkou, "*Чудовищина, как броненосец в доке – Obludná – křižník, co si v doku trůní*" a naopak "*На площади Сената — вал сугроба – Senátní náměstí, závěje jako stěna*". Překlad dané básně je jasným důkazem toho, že Zábrana nad každou básní dlouho přemýšlel, místy přidal slova, místy ubral a místy úplně pozměnil. Dovolil si také měnit časy, zaměňovat druhy slov a celkově kvalitně pracovat s textem. Nyní si představíme pár příkladů těchto změn.

1. *Над желтизной правительственных зданий – Kol státních domů, žlutých k uzoufání* – použití slova "kol" v prvním verši Zábranova překladu ("*kol státních domů*"), je pravděpodobně zvoleno jako vhodný způsob, jak zachytit význam slova "над" (nad) z původního textu, což naznačuje umístění nad něčím. "Kol" zde může naznačovat pohyb kolem či blízkost ke státním domům. Poté Zábrana překládá "*желтизой правительственных зданий*" jako "*žlutých k uzoufání*". Tento překlad zachovává významový kontext původního textu, kterým je patrně vyjadřováno, že stav těchto budov je natolik neuspokojivý, že jejich žlutozelená barva evokuje pocity zoufalství nebo nevzhlednosti. Zároveň může být vnímán jako metafora, neboť v literárním kontextu je žlutá barva často spojována s melancholií, trápením nebo jinými negativními emocemi. Tento symbolický význam žluté barvy lze nalézt v mnoha literárních dílech, kde slouží k podtržení bolestivých událostí či emocionálních stavů postav a prostředí.

2. "*Заглось каюты толстое стекло – plá okno kajuty, laciné pro náš vkus*". – Zábrana nejspíše frázi "laciné pro náš vkus" přeložil jako ekvivalent výrazu "каюты толстое стекло" nejspíše kvůli podobnému významu, který naznačuje nedostatek estetiky a kvality skla na kajutách, a zároveň kvůli jeho srozumitelnosti a kritickému nádechu, který odpovídá atmosféře básně.

3. "*Чудовищина, как броненосец в доке — Obludná – křižník, co si v doku trůní*" – zde Zábrana přidal frázi "co si v doku trůní" zřejmě z důvodu, aby přenesl obraz z "броненосец в доке" na situaci, kterou si čtenář lépe představí. Tímto způsobem se také přibližuje poetickému stylu Mandelštama, který je často bohatý na obrazové výrazy a metafory.

4. "*Адмиралтейство, солнце, тишина!* - *Admiralita, slunce ztišené*" – v tomto případě pro lepší rýmovost Zábrana nahradil podstatné jméno přídavným.

5. "*И государства жесткая порфира* – *A porfyr státu tvrdě k nebi ční tu*" – I když v původním textu není explicitní zmínka o nebi, přidání této metafory mohlo sloužit k posílení výrazu o síle a nesmlouvavosti státu, který "tvrdě ční k nebi".

6. "*Тяжка обуза северного сноба* – *Pod těžkým břemenem tu severský snob sténá*" – Překladatel zřejmě použil slovo "sténá" jako vhodný prostředek k zachycení atmosféry originálního textu. Přesto že toto slovo není přímo použito v originále, je z našeho hlediska vhodné pro vyjádření emocionální tíže a utrpení, které je vyjádřeno v originálním textu.

7. "*Онегина старинная моска* – *tíží ho dávný Oněginův stesk*" – v tomto případě si lze všimnout, že překladatel doplnil překlad o slovo "tíží", a to nejspíše z důvodu, aby lépe vyjádřil kontext a atmosféru, kterou zamýšlel autor originálního textu. Tento krok v překladu hodnotíme pozitivně.

8. "*Дымок костра и холодок штыка* – *kouř z ohniště, bodáku chlad a lesk*" – zde pozorujeme, že překladatel přidal slovo "lesk". Tímto způsobem chtěl pravděpodobně docílit obohacení obrazu v básni. Překladatel daným postupem zkvalitňuje popis prostředí, zlepšuje jeho interpretaci a prohlubuje jeho poetický rozměr.

9. "*Лишь оперные бродят мужики* – *operní mužiky viděl ses toulávat.*" – Zábrana v tomto překladu transformoval přítomný čas na minulý, pravděpodobně s cílem podpořit rytmus básně. Použití minulého času z našeho hlediska výstižněji reflektuje událost, kterou autor v originálním textu popisuje, a zároveň zachovává plynulost a srozumitelnost textu v CJ.

10. "*Самолюбивый, скромный пешеход* — *Ješitný chodec jde, kde lampa zhasíná*" – v tomto případě si všímáme, že se Zábrana rozhodl nepřeložit slovo "скромный" a přidal verš "kde lampa zhasíná". Daná změna je důkazem Zábranovo mistrovského překladatelského talentu. Projevuje se v ní jeho hluboké porozumění básni jako takové a schopnost přidat jí výrazovou nasycenost.

Rovněž je nutno zmínit Zábranovu zručnost při výběru vhodných ekvivalentů. Ve verši "*Где, продавая сбитень или сайки* – *kde – v rolích prodavačů čaje, zemlí*", překladatel přeložil slovo „сбитень“ jako čaj, ale o čaj jako takový se ve skutečnosti nejedná. Jedná se o nápoj typický pro východoslovanské národy, který může být přidán do čaje.

4.1.3. Literárně stylistická analýza

Báseň můžeme z hlediska žánru hodnotit spíše jako filozofickou, městskou lyriku. Evokuje siluetu města a zároveň reflektuje autorův osobní vztah k němu. Jak jsme již uvedli, Petěrburg je vnímán jako něco zvláštního a složitého, což je v básni zřejmé. Tématem básně je

propletení minulosti a budoucnosti, neboť pozorujeme symboly, které evokují jak minulost, tak budoucnost či možné události.

Důležité je podotknout, že dílo Osipa Mandelštama bylo podstatně ovlivněno tvorbou Alexandra Sergejeviče Puškina. Jako důkaz můžeme považovat fakt, že v textu Mandelštam vytváří literární aluzi k románu ve verších *"Евжен Онѣгин"* a také k poemě *"Мѣдѣный jezdec"* (blázínek Evžen).

Co se týče symboliky, verš *"Над желтизной правительственных зданий"* představuje hned několik způsobů interpretace. Verš lze interpretovat jako symbol architektury v době klasicismu, kdy byly státní budovy často natírány žlutou barvou, nebo jako symbol starobylosti, neestetičnosti nebo zastaralosti. Také ho lze interpretovat jako symbol negativního období, se kterým se město potýkalo. Dalším symbolem, který pozorujeme v básni je válka. Mandelštam naznačoval možnost budoucích událostí a svou předtuchu vyjádřil v básni, konkrétně skrze verš *"броненосец в доке"*, který je spojován s Ruskem. Zábrana dokázal z našeho hlediska tyto symboly vynikajícím způsobem adaptovat do češtiny a umožnil českému čtenáři stejné zažít stejné pocity, jaké mají při četbě originálu ruští čtenáři.

Osip Mandelštam byl typický svým všestranným použitím uměleckých jazykových prostředků jako je metafora, přirovnání, personifikace apod. Autor využívá metafory k vytvoření silných obrazů a evokaci emocionálních reakcí u čtenářů. Například verš *"желтизна правительственных зданий"*, metaforicky vyjadřuje určitý negativní pocit spojený s nepříjemným obdobím, který město dlouho tížil. Zábrana se v překladu snažil zachovat tuto metaforu, přičemž použil frázi *"žlutých k uzoufání"*, která předává podobnou emoci.

Dalším tropem je personifikace. Verš *"Россия отдыхает тяжело"* personifikuje Rusko jako subjekt, který má své vlastní emoce a pocity. Zábrana se v překladu snažil zachovat tento obraz tím, že použil frázi *"ze spánku těžce oddechuje Rus"*. Dalším příkladem je výraz *"Зимуют пароходы"*, kdy se také jedná o personifikaci, jelikož zde parníky, jakožto neživý předmět vykonávají činnost, typickou pro bytosti. Zábrana v tomto případě znovu dodržel jazykový prostředek tím, že verš přeložil jako *"zimují parníky"*.

V textu se nachází mnoho básnických přívlastků neboli epitetů, díky kterým básník vyjadřuje estetickou kvalitu básně. V tomto případě Zábrana volil výborné ekvivalenty. Epitety zpravidla přeložil s přesností vzhledem k originálu, avšak v některých případech tyto prostředky úplně odstranil nebo je nahradil svými vlastními variantami. Tyto úpravy vnímáme jako nezbytné, aby text lépe rezonoval rytmicky nebo aby dokonaleji vyjádřil specifickou emocionální náladu. Například verš *"садится в сани"*, přeložil jako *"sedá do svých saní"* a překlad doplnil o epiteton *"svých"*. Verš *"Зажглось каюты толстое стекло"* zcela

přeformuloval a přidal "**laciných** pro náš vkus". Ve verši "Адмиралтейство, солнце, тишина!" pozorujeme, že slovo "тишина" zaměnil za epitet „ztišený“. V textu můžeme zahlédnout také použití jeho autorského "Zábranovského" epitetu ("neoněmlí"), což ale nenarušuje harmonii textu a vytváří větší umělecké napětí a větší estetické vnímání racků. Na základě jeho schopnosti pracovat s textem lze pozorovat, že Zábrana sám disponoval básnickým talentem a měl hlubší porozumění pro literární tvorbu.

Dále si všímáme použití přirovnání. Co se týče této literární figury, Zábrana dodržel téměř všechny formy, tj. překládal přirovnání jako přirovnání. Například verš "**Как** власяница грубая, бедна", přeložil jako "nuzný **jak** drsné roucho žíněné." I přesto, že většinu přirovnání zachoval v souladu s originálem, vytvořil v jedné pasáži vlastní přirovnání: "Летит в туман моторов вареница" přeložil jako "Do mlhy motory mizí jak dlouhá řada". Tyto úpravy vnímáme rovněž jako nezbytné pro dosažení lepšího rytmického toku básně.

Co se týče figur, můžeme v textu nalézt aliteraci. A to konkrétně ve verši "Кружилась долго мутная метель", který Zábrana přeložil jako "běsnila kalné metelice zášť". Také ve verši "А над Невой – посольства полумира", který překladatel přeložil následovně "A nad Něvou – vyslanci šerosvitu." Dále ve verši "Тяжка обуза северного сноба", který byl přeložen jako "Pod těžkým břemenem tu severský snob sténá" – zde si všímáme, že došlo k dodržení figury. Důvodem, proč Zábrana ve většině případů figuru pravděpodobně nedodržel bylo, že by to v češtině nemělo stejnou básnickou funkci jako v originále. Jako výjimku vnímáme verš "Летит в туман **моторов вереница**" – "Do **mlhy motory mizí** jak dlouhá řada", kde se rozhodl aliteraci sám použít.

Další figurou je inverze, které si můžeme všimnout ve verši "Заглось каюты толстое стекло", přeložený jako "plá okno kajuty" – v tomto případě se o inverzi nejedná. Následně "Морские посещали склад пеньки" – "od moře vzlétli nad konopný sklad" (v překladu se nejedná o inverzi). "Летит в туман **моторов вереница**" – "Do mlhy **motory mizí** jak dlouhá řada". (zde se v překladu o inverzi naopak jedná).

Zábrana se při překladu básně prokázal jako zručný a zkušený překladatel. Jeho práce s textem zachovává poetickou atmosféru originální básně a bravurně přenáší její významové a estetické prvky do českého jazyka. Zároveň odvážně přidává některé své vlastní prvky, čímž obohacuje celkový výsledek.

4.1.4. Тип перевода и переводческие процедуры применены в поэме

Zábrana se při překladu spíše přidržel překladu blízkého originálu, přičemž docílil toho, že text nepůsobí nepřirozeně. Překladu blízkého originálu si můžeme všimnout například ve verši "И правовед опять садится в сани – а судца опет седá до свýх санí. "

Hovoříme-li o překladatelských postupech, můžeme v textu nalézt substituci ("Адмиралтейство, солнце, тишина! - *Admiralita, slunce ztišene*"). A také ekvivalenci, která je v textu nejrozšířenější ("А над Невой — посольства полумира, - *A nad Něvou – vyslanci šerosvitu*").

4.1.5. Hodnocení

Zábranův překlad básně "*Petěrburgské strofy*" od Osipa Mandelštama je z našeho hlediska skutečně vydařený. Jeho práce demonstruje, že nejen rozuměl poezii jako takové, ale i specifickému uměleckému stylu a hloubce, kterou Mandelštam do svých děl vkládal. Zábrana se nebál využít bohatství jazyka a manipulaci se slovy, přičemž přidal do překladu i své vlastní prvky, což dává jeho práci osobitý charakter a posouvá ji nad rámec pouhého překladu.

Celkově je Zábranův překlad výrazem jeho talentu a citlivosti k poetickému vyjádření. Jeho schopnost zachytit a interpretovat styl Mandelštama nejenom prostřednictvím jazyka, ale i emocionálně a esteticky, je nesmírně ceněná.

4.2. Sergej Jesenin – Píseň o psu

Sergej Jesenin byl obdivuhodným autorem, proslulý svou láskou ke své zemi a zájmem o témata vesnice a přírody. Mimo těchto témat se věnoval i lidem, jejich vystupování a osobnostem. Tuto báseň jsme si vybrali z důvodu její jedinečnosti a spojení se samotným básníkem. Jesenin byl milovníkem zvířat, což o sobě několikrát sám prohlásil. Na základě této lásky ke zvířatům a jeho zkoumání lidské osobnosti a lidskosti jako takové vznikla v roce 1915 vybraná báseň. Báseň rozebírá téma krásy přírody ve formě zrození nového života, a také jak lidskou zásluhou může tato krása zaniknout. Téma této básně je důležité a aktuální i v dnešní době a evokuje v nás nutnost se zamyslet sami nad sebou.

Tabulka 8: Píseň o psu.

"Утром в ржаном закуте, Где златятся рогожи в ряд, Семерых оценила сука, Рыжих семерых щенят. До вечера она их ласкала, Причесывая языком, И струился снежок подталый Под теплым ее животом. А вечером, когда куры Обсиживают шесток, Вышел хозяин хмурый, Семерых всех поклат в мешок. По сугробам она бежала, Поспевая за ним бежать... И так долго, долго дрожала Воды незамерзшей гладь. А когда чуть плелась обратно, Слизывая пот с боков, Показался ей месяц над хатой Одним из ее щенков. В синюю высь звонко Глядела она, скуля, А месяц скользил тонкий И скрылся за холм в полях.	"Tam, kde visí plachta tenká, za rohoží u vrátek, sedm štěňat vrhla fenka, sedm rusých štěňátek. Do večera lízala je, zahřívala, laskala, až pod teplým tělem zkraje, závěj sněhu roztála. Ale večer, po setmění – slípky šly už na hřad spát – přišel sedlák zamračený do pytle všech sedm dát. Běžela – a strach ji bodal – za ním, co jí stačil dech. Dlouho nezamrzlá voda točila se ve vírech. Když se vlekla s hlavou tupou od rybníka nazpátek, byl snad měsíc nad chalupou jedním z jejích štěňátek. V modré noci čenich zvedla, táhle vyla do nebes. Vytepaná luna zbledlá svezla se za černý les.

<i>И глухо, как от подачки, Когда бросят ей камень в смех, Покатились глаза собачьи Золотыми звездами в снег."</i> ⁸⁹	<i>Chtěla sousto, neví, proč jí přilét kámen, proč zní smích. Utonuly dvě psi oči, jak dvě hvězdy v závějích."</i> ⁹⁰

4.2.1. Metrika a rytmus

Originál básně je napsán v anapestu, tedy dvě slabiky jsou nepřízvučné a jedná přízvučná. Jedná se o velice ojedinělý typ stopy, který pro češtinu není přirozený stejně jako jamb. Zábrana se této stopy však taky přidržel.

Rýmovací schéma je v originále i překladu stejné a jedná se o střídavý rým (ABAB), kdy se Zábrana stejně jako v první analyzované básni, držel originálu a zachoval mu autentičnost. Báseň se v originále i překladu skládá ze sedmi čtyřverší. Jesenin stejně jako Mandelštam používá originální rýmování, taktéž ne vždy přesné, například "*ласкала – подталый, бежать – гладь*." Zábrana se rýmování v překladu zhostil o něco přesněji, protože použil fráze jako "*laskala – roztála, dech – vírech*", což přispívá k lepšímu rytmickému znění. V druhém případě Zábrana provedl výraznou úpravu celé strofy, kterou kompletně přeformuloval.

<i>"По сугробам она бежала,</i>	<i>"Бěžела – a strach ji bodal –</i>
<i>Поспевая за ним бежать...</i>	<i>за ним, co jí stačil dech.</i>
<i>И так долго, долго дрожала</i>	<i>Dlouho nezamrzlá voda,</i>
<i>Воды незамерзшей гладь."</i>	<i>točila se ve vírech."</i>

V této strofě Zábrana provedl modifikaci slov, avšak tato úprava neovlivnila význam básně, naopak přispěla k lepšímu zvuku a srozumitelnější interpretaci textu. Rýmovací schéma dodržel a použil přesné, originální rýmy ("*bodal – voda, dech – vírech*").

V dalších verších postupoval stejným způsobem.

4.2.2. Lexikálně stylistická analýza

Překlad vizuálně zachycuje strukturu originální básně. Tvar básně je zachován ve formě čtyřverší, což odpovídá originálnímu textu. Každý verš českého překladu odpovídá vzhledem i délkou jednomu verši ruského originálu. Stejně jako u překladu první básně této analýzy, i v tomto překladu pozměnil interpunkci. Například "*По сугробам она бежала, - Бěžела – a strach ji bodal*" –. Všimáme si, že Zábrana v této části místo čárek použil pomlčku,

⁸⁹ Сергей Есенин ПЕЧЬ О СОБАКЕ. Интернет библиотека Алексея Комарова [online]. [cit. 2024-04-19]. Dostupné z: <https://ilibrary.ru/text/1652/p.1/index.html>

⁹⁰ JESENIN, Sergej Aleksandrovič. *Slaměný měsíc*. Přeložil Jan ZÁBRANA. Praha: Garamond, 2016., s. 9.

pravděpodobně s cílem umožnit čtenáři hlouběji pocítit emoce lyrického subjektu. Dále ve druhé strofě "А вечером, когда куры Обсиживают шесток, - Ale večer, po setmění – slípky šly už na hrad spát", dochází za pomoci pomlček k oddělení verše se slípkami pro přesnější vnímání kontextu.

Do této básně Zábrana zasahoval mnohem více než do té první. Jeseninova verze totiž obsahuje verše, které jsou mnohem obtížnější pro překlad než u první básně. Nyní se podíváme na změny, které Zábrana do překladu zavedl.

1. "Утром в **ржаном закуте**, - Там, kde visí **plachta tenká**" – důvodů, proč takto postupoval může být mnoho, z našeho hlediska hledal vhodnější ekvivalent, který by zapadl rytmicky do celku, ale také se nad tím mohl zamyslet více do hloubky. Tenká plachta může evokovat obraz opuštěného, nebo možná chudého, venkovského prostředí, které by mohlo odpovídat atmosféře básně.

2. "Где златятся рогожи в ряд, - za rohoží u vrátek" – zde Zábrana zcela vynechal motiv zlaté barvy, kterou Jesenin použil ve spojení s rohoží. Tento krok považujeme za ne příliš povedený, protože z našeho hlediska je popis barev důležitým aspektem dané básně. Přesto verš působí jako celek kvalitně.

3. "До вечера она их **ласкала** – Do večera **lízala je**" – v tomto případě Zábrana pozměnil pořadí slov ve verších. Umístil výraz "lízala je" do prvního verše druhé strofy, zatímco v originále se tento děj nachází ve druhém verši druhé strofy. Tuto změnu vnímáme jako nezbytnou pro lepší rytmiku.

4. "Причесывая языком – zahřívala, laskala" – stejný případ jako v předchozím bodě. Dochází zde k záměně pořadí děje a přidání slovesa „zahřívala“, pro lepší vnímání činnosti, kterou fenka vykonávala. Zároveň zaměnil přechodník minulým časem.

5. "Вышел **хозяин** хмурый – přišel **sedlák** zamračený" – zde slovo "хозяин" nahradil slovem "sedlák", pravděpodobně, aby si čtenáři mohli lépe představit, v jakém prostředí se děj odehrává.

6. "По сугробам она бежала – Běžela – a strach ji bodal" – v tomto případě Zábrana přidal frázi "a strach ji bodal", aby čtenářům realističtěji přiblížil pocity matky, která se obává o své dítě. Překlad této fráze se jeví jako zdařilý, neboť umožňuje čtenářům hlouběji proniknout do děje a vcítit se do vnitřních pocitů fenky.

7. "**Поспевая** за ним бежать... - za ním, **co jí stačil dech**." – přidal frázi "co jí stačil dech", aby lépe ilustroval rychlost běhu.

8. "Воды незамерзшей гладь – тоčila se ve vírech". – přidal frázi "točila se ve vírech", aby posílil dynamiku básně a zdůraznil pohyb a živost vody.

9. "А когда чуть плелась обратно – Když se vlekla s hlavou tupou" – v tomto případě obohatil verš o frázi "s hlavou tupou", aby zobrazil okolnosti, kdy se fence zmateně pletly nohy a trpěla fyzickým i psychickým nepohodlím.

10. "Слизывая пот с боков – od rybníka nazpátek" – tento verš navazuje na předchozí a vyjadřuje vyčerpání feny. Překladatel do tohoto verše zařadil frázi "od rybníka nazpátek", aby naznačil, že štěňátka byla utopena a fena ztratila naději na smilování ze strany člověka.

11. "В синюю высь звонко – V modré noci čenich zvedla" – přidal frázi "čenich zvedla", pravděpodobně s cílem zlepšit rytmiku verše.

12. "И скрылся за холм в полях – svezla se za černý les" – zde bychom rádi zdůraznili z našeho hlediska výtečnou volbu ekvivalentu.

13. "И глухо, как от подачки – Chtěla sousto, neví, proč jí" – přidal "chtěla sousto" rovněž pravděpodobně s cílem zlepšit rytmiku verše.

14. "Золотыми звездами в снег. - jak dvě hvězdy v závějích." – zde přidal frázi "dvě hvězdy", aby zdůraznil, že hvězdy symbolizují oči fenky.

15. "Семерых оценила сука, Рыжих семерых щенят. - sedm štěňat vrhla fenka, sedm rusých štěňátek." – v tomto případě Zábrana obohatil strofu o literární prostředek známý jako anafora, čímž výrazně přispěl k zvukové harmonii a melodii svého překladu.

4.2.3. Literárně stylistická analýza

Z hlediska žánru hovoříme o přírodní či vesnické lyrice. Téma básně je subjektivní. Z našeho hlediska se jedná o téma radosti a štěstí, které bylo bezdůvodně zmařeno člověkem. Hlavní postavou je matka, fena, která se raduje z narození štěňat. V básni nacházíme symboly barev jako je zlatá, žlutá, které v poezii evokují pocit vnitřního štěstí, tepla. Jesenin pomocí barev upozorňoval čtenáře na důležité detaily. Zlatá barva měla hned několik významů a objevovala se v básni nejčastěji. Představovala barvu štěňat, později i barvu očí feny, které "utonuly", protože její zlatá štěňata už nebyla naživu. Zábrana veškeré barvy ve svém překladu opomíjí, což z našeho hlediska není na škodu a na textu to nic nemění. Zábranovi se podařilo báseň obohatit o prvky, které vyvolávají u čtenářů podobné emoce, a to i bez explicitního užití barev. Báseň představuje jednu z nejtragičtějších událostí v díle Jesenina. Zábrana se úspěšně vypořádal s úkolem přenést atmosféru díla do českého jazyka. Kompozice jak v originále, tak v překladu zachovává chronologii, kdy popisuje děj postupně jak jde za sebou.

V básni pozorovat několik příkladů tropů a figur.

Prvním tropem je metafora, představena například ve verši "златятся рогожи в ряд", kde zlatá barva představuje radost z nového života. A nejtragičtější metafora "Покатились глаза собачьи, золотыми звездами в снег." Tato metafora zobrazuje smutek feny a ztrátu jiskry v jejích očích. Zlatá barva v jejích očích a zmizelá jiskra symbolizují barvu jejích štěňat. Zábrana tuto myšlenku výborně přenesl do českého jazyka pomocí přirovnání: "Utonuly dvě psí oči, jak dvě hvězdy v závějích."

Dalším tropem je básnický přívlastek. V básni jich je mnoho a představují obraz děje. Například "ржаном закуте" – plachta tenká, „нежок подталый" – závěj sněhu, "хозяин хмурый" – zamračený sedlák, "Воды незамерзшей" – nezamrzlá voda apod. Překladatel zachoval některé přívlastky, avšak občas je doplnil vlastními, charakteristickými pro jeho styl.

Dále si můžeme všimnout personifikace. Například "Причесывая языком – лизала же." Dále Zábranova personifikace "strach ji bodal" – není vyjádřena v originále. "Покатились глаза собачьи" – utonuly dvě psí oči. Rovněž bychom rádi upozornili na excelentní práci Zábrany s textem.

Dalším tropem v básni je přirovnání. "И глухо, как от подачи, - chtěла sousto, неví, proč jí." "Jak dvě hvězdy v závějích – Золотыми звездами в снег." S tímto tropem si Zábrana vynikajícím způsobem poradil, systematicky zkoumal jeho význam a vhodně využil jazykových prostředků pro jeho překlad.

Aliterace je další trop, který v básni pozorujeme: "sedm štěňat vrhla fenka, sedm rusých štěňátek." V originále anafora použita není.

Početnou figurou, využívanou Janem Zábranou v překladu básně je inverze. Inverzi nalezneme v překladu veršů:

"Там, где висí **plachta tenká**". – "Утром в ржаном закуте."

"До вечера **лизала же**" – "До вечера она их ласкала."

"**Завěj sněhu roztála**" – "И струился снежок подталый."

"До руле **всех седм дят**" – "Семерых всех поклат в мешок."

"Кдыž се **влекла с hlavou tupou**" – "А когда чуть плелась обратно,"

"**Тáhле выла до небес**". - "Глядела она, скуля."

Další figurou v básni je aliterace.

"Струился **снежок**" – "завěj sněhu roztála."

"Хозяин **хмурый**" – "sedlák zamračený."

"Долго **дрожала**" – "точила се ve vírech."

A v neposlední řadě si můžeme všimnout aposiopese, vyjádřené ve verši "*Поспевая за ним бежать....*", která naznačuje jakousi nedokončenou myšlenku. Zábrana ji ve svém překladu nepoužil.

4.2.4. Тип překladu a překladatelské postupy využité v básni

Z hlediska typů překladu lze konstatovat, že Zábrana uplatnil překlad blízký k originálu a volný překlad. Tento závěr vyplývá z toho, že v jeho překladu nalezneme jak pasáže, blízké originálu ("*Семерых оценила сука, рыжих семерых щенят.*" - sedm štěnat vrhla fenka, sedm rusých štěňátek.), tak i prvky přidané Zábranou, které však harmonicky zapadají do kontextu ("*По сугробам она бежала – Бěžела – а страх ji bodal*"). Jako překladatelský postup Zábrana využíval nejčastěji ekvivalentnost, kdy se snažil nalézt co nejpřesnější ekvivalenty k výrazům ("*оценила – vrhla, холм в полях – černý les*").

4.2.5. Hodnocení

Z našeho hlediska se Zábrana vypořádal s překladem této básně suverénně. Obdivujeme, jak zdatně Zábrana aplikoval svůj talent překladu tím, že jej obohatil o své vlastní pasáže a ekvivalenty, přičemž zachoval smysl a atmosféru originálu. Variabilita jazykových prostředků, které využil, je mimořádná a nelze nalézt žádné významné nedostatky. Zábrana dokázal zachovat nejen význam, ale i poetickou podstatu básně, což je z našeho hlediska velmi náročné, obzvláště u poezie. Je zřejmé, že Zábrana přistupoval k překladu s vynikajícím uměleckým citem a hlubokým porozuměním básně, což se projevuje v každém detailu jeho práce. Tento překlad je exemplárním dílem, vyjadřujícím Zábranovo mistrovství a jeho úctu k originálu.

4.3. Shrnutí analýz

Výše provedená analýza nás přesvědčila o mimořádné všestrannosti a talentu Jana Zábrany nejen jako překladatele, ale i básníka. I přes rozlišné žánrové a atmosférické charakteristiky jednotlivých básní dokázal přenášet jejich podstatu čtenářům způsobem, který přesahuje naše chápání. Pečlivý výběr a použití ekvivalentů v překladech svědčí o hlubokých znalostech ruských reálií, jakož i o důkladném studiu děl jednotlivých autorů, které Zábrana obdivoval a rozuměl jim, i když se s nimi nikdy osobně nesetkal. Dokázal proniknout do jejich duší a přenášet jejich slova s úžasnou přesností. V první básni se Zábrana vypořádal s "petěrburskou" lyrikou, což není pro překlad jednoduché. Obdivujeme také jeho snahu o dodržení metrické struktury básně a rytmu tak, což přispělo k přesnějšímu působení na čtenáře.

Druhý překlad básně nás zaujal nejen svou kvalitou, ale i tím, jak reflektuje jedinečný styl a rukopis Jana Zábrany. Jeho překladatelský přístup spočíval v pečlivém studiu každého

podstatného aspektu pro překlad, opakovaném editování a precizní volbě nejvhodnějších ekvivalentů.

Celkově lze konstatovat, že se Zábrana zhostil obou překladů vynikajícím způsobem. Z jeho překladů je patrné, že přistupoval k práci s maximálním respektem k originálu, což jednoznačně svědčí o jeho excelentním překladatelském talentu a vytříbeném stylu.

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce představuje studii o životě a díle mimořádného českého básníka a překladatele Jana Zábrany. Práce je rozdělena na tři teoretické kapitoly a jednu praktickou.

V první kapitole jsme vyhledali a zpracovali aktuální teoretickou literaturu k tématu. Dotkli jsme se pojmů teorie překladu jako je překladatelství, výchozí a cílový jazyk, doslovný překlad, volný překlad, interlineární překlad apod. Dále s překladatelskými postupy jako je kalk, transliterace, transpozice, substituce, adaptace. Zabývali jsme se také teorií ekvivalence, zejména ekvivalence v překladu poezie. Následně jsme si krátce popsali na základě publikace Jiřího Levého etapy překladatelské práce, což je důležité pro pochopení procesu překladu. Kromě toho jsme se zaměřili i na versologii, kde jsme vytvořili přehlednou tabulku důležitých pojmů teorie literatury, důležité pro praktickou část této práce. Tato tabulka může být praktickým pomocníkem na základních či středních školách.

Druhá kapitola se zaměřila na zájem českých překladatelů o ruskou literaturu po roce 1918, kdy jsme vytvořili stručný přehled historie překladatelství z ruštiny do češtiny. Zjistili jsme, že překladatelství z ruštiny do češtiny má dávnou historii a potýkalo se i s některými nepříjemnostmi. Dále jsme zpracovali informace na stránkách obce překladatelů a vytvořili krátké medailonky, popisující život a dílo překladatelů-současníků Jana Zábrany.

Třetí kapitola je z našeho hlediska nejdůležitější a mapuje život a dílo Jana Zábrany. Zde jsme se snažili na základě jeho vlastních deníků a teoretických prací jemu věnovaných stručně popsat jeho životní dráhu a dílo. Zde jsme se dozvěděli, že i přes jeho krátký a složitý život, přes okolnosti, které mu neustále podkopávaly nohy, vytvořil veliké množství prací, až obdivuhodné, vzhledem k jeho věku. Také jsme si mohli všimnout jeho vytříbeného vztahu k některým ruským autorům, díky kterým se dostal k ruské literatuře. Díky tomu si můžeme přečíst díla ruských autorů, o kterých bychom pravděpodobně bez Zábrany nevěděli. Touto kapitolou jsme splnili další z cílů naší práce a to: Stručně představit život a dílo Jana Zábrany, s důrazem na jeho překladatelskou činnost a jeho vztah k ruské literatuře a kultuře.

Čtvrtá kapitola je praktická. Zde zkoumáme Zábranův překlad dvou vybraných básní, a to Petěrburgské strofy (Петербургские строфы, 1913) od Osipa Mandelštama a Píseň o psu (Песнь о собаке, 1913) od Sergeje Jesenina. Překlad zkoumáme z hlediska dodržení či nedodržení metrické struktury originálu, shod či odchylek v symbolice, zda se shodovaly či rozlišovaly jazykové prostředky použité originálním autorem s překladem Jana Zábrany a zhodnotili naše pocity z těchto překladů. Na základě této analýzy jsme usoudili, že byl Jan

Zábrana vsutku talentovaný a neobyčejný překladatel. Z jeho překladů je patrné, že byl sám básníkem a umí pracovat s textem. Také bylo zřejmé, že má k ruské literatuře a kultuře osobitý vztah, protože neměl problém s pochopením původní myšlenky originálu a jejím převedením do českého jazyka. Touto kapitolou jsme splnili následující cíle: Analyzovat vybraný básníkův překladatelský rukopis a porovnat ho s publikovanými verzemi jeho překladů, popsat a zhodnotit překladatelské postupy, které Jan Zábrana používal, zkoumat stylistické a další prvky, které využíval v textech, porovnat symboliku, kterou využívali autoři originálních textů se symbolikou, kterou použil Jan Zábrana v jeho překladech, a zjistit, jak se liší nebo shodují.

Práce se skládá také z abstraktu v českém, ruském a anglickém jazyce, resumé v českém a anglickém jazyce, seznamu literatury, bibliografie překladů ruské literatury po roce 1918, seznamu tabulek a fotografie

РЕЗЮМЕ

Данная бакалаврская работа представляет собой исследование жизни и творчества выдающегося чешского поэта и переводчика Яна Забраны. Работа разделена на три теоретические части и одну практическую.

В первой части нами были изучены актуальные теоретические источники по теме. Мы рассмотрели такие понятия теории перевода как перевод, язык оригинала и язык перевода, буквальный перевод, вольный перевод, интерлинейный перевод, переводческие стратегии: калька, транслитерация, субституция, адаптация. Также в данной главе представлена теория эквивалентности, в частности эквивалентность в переводе поэзии. Далее на основе теории Иржи Левого нами были описаны этапы переводческой деятельности, важные для понимания процесса перевода. Кроме того, здесь мы затронули вопросы версологии. В рамках данной области нами была разработана таблица важных понятий литературоведения, необходимых для практической части бакалаврской работы. Разработанная нами таблица может найти практическое применение в школах.

Вторая глава направлена на исследование интереса чешских переводчиков к русской литературе, начиная с 1918 года. В данной главе приведён краткий обзор истории перевода с русского языка на чешский. Далее нами была обработана информация со страниц союза переводчиков и созданы краткие описания жизни и творчества переводчиков-современников Яна Забраны.

Третья глава, по нашему мнению, является самой важной, так как именно в ней на основании личных дневников и теоретических работ Яна Забраны мы попытались всесторонне описать его жизнь и творчество. Нельзя не отметить, что несмотря на короткую и достаточно сложную жизнь, он оставил обширное литературное наследие. Благодаря переводчику мы можем прочитать произведения многих русских авторов, которые без Яна Забраны, возможно так бы и небыли переведены на чешский язык. В этой главе нами была выполнена одна из целей работы: краткое описание жизни и творчества Яна Забраны с акцентом на переводческую деятельность и отношение к русской литературе и культуре.

Четвёртая часть работы – практическая. В ней мы попытались анализировать переводы Яна Забраны: «Петербургские строфы» Осипа Мандельштама и «Песнь о собаке» Сергея Есенина. Критериям анализа выступала степень сохранения различных

параметров оригинала: метрической структуры, символики, языковых средств выразительности. На основании анализа мы сделали вывод, что Ян Забрана действительно талантливый и самобытный переводчик. Положительное влияние на качество переводов, на наш взгляд, оказало то, что он сам был поэтом и умел работать с поэтическим текстом. Также нами было отмечено, что переводчик был настоящим знатоком русской литературы и культуры, что помогло ему с пониманием главной мысли оригинала и её передачей на чешский язык. В данной главе нами была выполнена ещё одна цель: анализ рукописи переводчика и её сопоставление с опубликованной версией перевода, описание и оценка переводческой стратегии Яна Забраны, оценка степени вольности перевода.

RESUME

This bachelor's thesis is a study of the life and work of the outstanding Czech poet and translator Jan Zabрана. The work is divided into three theoretical parts and one practical part.

In the first part we have studied actual theoretical sources about the topic. We have considered such concepts of translation theory as translation, original language and target language, literal translation, free translation, interlinear translation, translation strategies: calque, transliteration, substitution, adaptation. This chapter also introduces the theory of equivalence, particularly equivalence in poetry translation. Then, based on the theory of Jiří Levý, we described the stages of translation activity, which are important for understanding the translation process. In addition, here we mentioned the topics of versology. Within this area, we have developed a table of important concepts of literary studies necessary for the practical part of the bachelor's thesis. The table we have developed can find practical use in schools.

The second chapter aims to investigate the interest of Czech translators in Russian literature starting from 1918. This chapter gives a brief overview of the history of translation from Russian into Czech. Then we processed information from the pages of the translators' union and created brief descriptions of the life and work of the translators-contemporaries of Jan Zabрана. We mentioned names such as Bohumil Mathesius, Libor Dvořák, Olga Mašková, Maria Marčanová, Miluše Zdražilová and Milan Hrala. This chapter also provides an overview of the bibliography of translations of Russian works after 1918. The size of the bachelor's thesis does not allow us to summarize all translations, but we wanted to make a partial contribution to this task.

The third chapter, we believe, is the most important, as it is in this chapter, based on Jan Zabрана's personal diaries and theoretical works, we tried to describe his life and work

comprehensively. It should not be left unnoticed that despite his short and rather complicated life, he left an extensive literary heritage. Thanks to the translator we can read the works of many Russian authors, which without Jan Zabrana might not have been translated into Czech. In this chapter we have fulfilled one of the goals of the work: a brief description of the life and work of Jan Zabrana with a focus on his translation activities and his attitude to Russian literature and culture.

The fourth part of the work is practical. In this part we tried to analyze Jan Zabrana's translations: "Petersburg Strophes" by Osip Mandelstam and "The dog song" by Sergej Jesenin. The criteria of the analysis were the degree of keeping various parameters of the original: metrical structure, symbolism, linguistic means of expression. Based on the analysis, we concluded that Jan Zabrana is a truly talented and original translator. In our opinion, the fact that he was a poet himself and could work with a poetic text had a positive influence on the quality of the translations. We also noted that the translator was a true specialist in Russian literature and culture, which helped him to understand the main idea of the original and translate it into Czech. In this chapter we have fulfilled another goal: to analyze the translator's manuscript and compare it with the published version of the translation, to describe and evaluate Jan Zabrana's translation strategy, and to assess the degree of freedom of the translation.

SEZNAM LITERATURY

BEČKA, Jiří a ULBRECHT, Siegfried. *Slavica v české řeči*. Praha: Slovanský ústav AV ČR, 2012. ISBN 978-80-86420-45-5.

BELISOVÁ, Šárka, HRALA, Milan (ed.). *Kapitoly z dějin českého překladu*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0386-1.

ČERMÁK, František, BLATNÁ, Renata (ed.). *Manuál lexikografie*. Linguistica. Jinočany: H & H, 1995. ISBN 80-85787-23-7.

HRABÁK, Josef. *Úvod do teorie verše: vysokoškolská příručka*. 6. vyd. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986.

HRDINOVÁ, Eva Maria. *Překlad jako didaktický nástroj ve výuce cizích jazyků*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017. ISBN 978-80-244-5247-0.

JESENIN, Sergej Aleksandrovič. *Slaměný měsíc*. Přeložil Jan ZÁBRANA. Praha: Garamond, 2016. ISBN 978-80-7407-315-1.

KALIVODOVÁ, Eva a ELIÁŠ, Petr (ed.). *Jan Zábrana: básník, překladatel, čtenář*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-3836-2.

KNITTLOVÁ, Dagmar; GRYGOVÁ, Bronislava a ZEHNALOVÁ, Jitka. *Překlad a překládání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2010. ISBN 978-80-244-2428-6.

LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 4., upr. vyd. Praha: Apostrof, 2012. ISBN 978-80-87561-15-7.

MANDELŠTAM, Osip Emiljevič. *Verše*. Přeložil Jan Zábrana a Václav Daněk. Praha: Odeon, 1982.

PROKOP, Vladimír. *Teorie literatury, aneb, Několik praktických slovníků literárních pojmů*. Sokolov: O.K.-Soft, 2005.

VACEK, Jiří. *Ruská literatura v českých překladech (1990-2000)*. Praha: Slovanská knihovna při Národní knihovně ČR. ISBN 80-7050-392-0.

ZÁBRANA, Jan a PŘIDAL, Antonín. *Potkat básníka: eseje a úvahy*. Praha: Odeon, 1989. ISBN 80-207-0936-3.

ZÁBRANA, Jan. *Básně*. 2 vyd. Praha: Torst, 2023. ISBN 978-80-7215-703-7.

ZÁBRANA, Jan. *Celý život: výběr z deníků*. Vydání druhé. Praha: Torst, 1993.

ZÁBRANA, Jan. *Havran: básně z let 1954-1984*. Praha: Torst, 2022. ISBN 978-80-7215-682-5.

ZAHRÁDKA, Miroslav. *Slovník rusko-českých literárních vztahů*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2008. ISBN 978-80-7405-005-3.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

KUFNEROVÁ, Zlata. *К современному состоянию теории поэтического перевода / On the present-day state of the theory of poetic translation* [online]. [cit. 2024-02-13] Dostupné také z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3045>

OBEC PŘEKŁADATELŮ. *Mathesius Bohumil* [online]. [cit. 2024-02-13] Dostupné také z: <http://databaze.obecprekladatelů.cz/databaze/M/MathesiusBohumil.htm>

OBEC PŘEKŁADATELŮ. *Zadrazilová Miluše* [online]. [cit. 2024-02-13] Dostupné také z: <http://databaze.obecprekladatelů.cz/databaze/Z/ZadrazilovaMiluse.htm>

OBEC PŘEKŁADATELŮ. *Marčanová Marie* [online]. [cit. 2024-02-13] Dostupné také z: <http://databaze.obecprekladatelů.cz/databaze/M/MarcanovaMarie.htm>

OBEC PŘEKŁADATELŮ. *Mašková Olga* [online]. [cit. 2024-02-13] Dostupné také z: <http://databaze.obecprekladatelů.cz/databaze/M/MaskovaOlga.htm>

OBEC PŘEKŁADATELŮ. *Dvořák Libor* [online]. [cit. 2024-02-13] Dostupné také z: <http://databaze.obecprekladatelů.cz/databaze/D/DvorakLibor.htm>

OBEC PŘEKŁADATELŮ. *Hrala Milan* [online]. [cit. 2024-02-13] Dostupné také z: <http://databaze.obecprekladatelů.cz/databaze/H/HralaMilan.htm>

Осип Мандельштам – ПЕТЕРБУРГСКИЕ СТРОФЫ. *Интернет библиотека Алексея Комарова* [online]. [cit. 2024-04-19]. Dostupné z: <https://ilibrary.ru/text/3894/p.1/index.html>

Сергей Есенин ПЕЩЬ О СОБАКЕ. *Интернет библиотека Алексея Комарова* [online]. [cit. 2024-04-19]. Dostupné z: <https://ilibrary.ru/text/1652/p.1/index.html>

Теория перевода [online]. [cit. 2024-03-15]. КОМИССАРОВ, Вилем Наумович. Dostupné z: <https://belpaese2000.narod.ru/Trad/Komissar/kom07.htm?ysclid=lui4sjhq1w26076913>

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Vybrané typy stop.	19
Tabulka 2: Rýmy podle přízvuku.....	19
Tabulka 3: Schémata rýmů.....	20
Tabulka 4: Formy metafory.....	21
Tabulka 5: Druhy metonymie.	21
Tabulka 6: Figury.	22
Tabulka 7: Petěrburgské strofy.	38
Tabulka 8: Píseň o psu.	44

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Bibliografie 1	3
Příloha 2: Jan Zábrana 1	4

PŘÍLOHA Č. 1

Název autora originálu	Název díla, rok publikace	Autor překladu	Název překladu, nakladatelství, rok překladu
Abramov Fedor Aleksandrovič	Братья и сестры, 1958	Mašková Olga	Válečný chléb, Československý spisovatel, 1961
Achmatova Anna Andrejevna	Белая стая, 1918	Marčanová Marie	Bílé hejno, Melantrich, 1947
Aksjonov Vasilij	Пора мой друг, пора, 1965	Zábrana Jan	Je čas, kamaráde, Svět sovětů, 1965
Babel Isaak	История моей голубятни, 1925	Zábrana Jan	Historie mého holubíku, Odeon, 1986
Blok Alexander	Двенадцать, 1918	Mathesius Bohumil	Dvanáct, Naše vojsko, 1949
Brjusov Valerij Jakovlevič	Последние страницы из дневника женщины, 1910	Marcela Pittermannová	Poslední stránky z deníku jedné ženy, Volvox Globator, 1998
Bulgakov Michail Afanasjevič	Белая гвардия, 1924	Alena Morávková	Bílá garda, Odeon, 1990
Bulgakov Michail Afanasjevič	Собачье сердце, 1925	Ludmila Dušková	Psí srdce, Hynek, 1997
Bunin Ivan	Антоновские яблоки, 1900	Zábrana Jan	Antonovská jablka, Odeon, 1975
Bunin Ivan	Господин из сан-франциско, 1915	Zábrana Jan	Pán ze San Franciska, Československý spisovatel, 1957
Cvetajeva Marina	Поэт и время, 1932	Zábrana Jan	Básník a čas, Mladá fronta, 1970

Dostojevskaja Anna	Воспоминания, 1916	Zdražilová Miluše	Život s Dostojevským, Odeon, 1981
Gogol Nikolaj Vasiljevič	Игроки, 1842	Mathesius Bohumil	Hráči, Svoboda, 1952
Gorkij Maxim	Жизнь Клима Самгина, 1925	Mathesius Bohumil	Život Klíma Samgina, Svoboda, 1948
Gribojedov Alexandr Sergejevič	Горе от ума, 1825	Marčanová Marie	Hoře z rozumu, Svoboda, 1947
Grin Aleksandr Stepanovič	Джесси и Моргиана, 1929	Zdeňka Psůtková	Jessie a Morgiana, Lidové nakladatelství, 1992
Gumilev Nikolaj Stepanovič	Чужое небо, 1912	Kabíček Jaroslav	Cizí nebe: výběr z básní, Mladá fronta, 1995
Charms Daniil	Скоты не должны смеяться, 1933	Hnilo Martin	Dobytku smíchu netřeba, Argo, 1994
Jerofejev Viktor Vladimirovič	Русская красавица, 1980	Dvořák Libor	Ruská krasavice, Mladá fronta, 1992
Jesenin Sergej	-----	Zábrana Jan	Slaměný měsíc, Lidové nakladatelství, 1981
Jesenin Sergej Alexandrovič	-----	Marčanová Marie	Básně, Československý spisovatel, 1955
Lermontov Michail Jurjevič	Боярин Олша, 1835	Marčanová Marie	Bojar Olša, Melantrich, 1945
Mandelštam Osip		Zábrana Jan	Verše, Odeon, 1982
Nabokov Vladimír Vladimirovič	Возвращение Чорба, 1929	Ságlová Alena	Návrat, ERM, 1995

Orlov Vladimir	Альтист Данилов, 1980	Zdražilová Miluše	Maestro Danilov, Lidové nakladatelství, 1984
Pasternak Boris	Доктор живаго, 1957	Zábrana Jan	Doktor Živágo, Lidové nakladatelství, 1990
Platonov Andrej Platonovič	Чевенгур, 1928	Nováková Anna	Čevengur, Argo, 1995
Puškin Aleksandr Sergejevič	Евгений Онегин, 1833	Mašková Olga	Evžen Oněgin, Odeon, 1987
Puškin Alexandr Sergejevič	Капитанская дочка	Mathesius Bohumil	Kapitánská dcerka, SNKLHU, 1955
Puškin Alexandr Sergejevič	Руслан и Людмила, 1820	Marčanová Marie	Ruslan a Ludmila, Svoboda, 1950
Solovjev Leonid Vasiljevič	Повесть о Ходже Насреддине, 1940-1956	Hrala Milan	Nasreddinova dobrodružství, Svoboda, 1975
Solženicyn Aleksandr Isajevič	Один день Ивана Денисовича, 1962	Machonin Sergej a Nováková Anna	Jeden den Ivana Děnisoviče, Academia, 2000
Sorokin Vladimir	Тридцатая любовь Марины, 1995	Dvořák Libor	Třicátá Marinina líška, Český spisovatel, 1995
Tolstoj Alexej Nikolajevič	Гиперболоид инженера Гарина, 1927	Dvořák Libor	Paprsky inženýra Garina, Svoboda, 1986
Vysockij Vladimir Semenovič	Притча о Правде и Лжиб 1977	Dvořák Milan	Pravda a lež: písňové texty, Votobia, 1997

Příloha 1: Bibliografie 1

Příloha 2: Jan Zábřana 1

Zdroj⁹¹

---

⁹¹ Jan Zábřana. In: *Spisovatele.cz* [online]. [cit. 2024-04-19]. Dostupné z: <https://www.spisovatele.cz/jan-zabrana>